

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Матеріали
ІХ всеукраїнської науково-практичної конференції
29 листопада 2023 року

Харків

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР**

**«АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ
БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ»**

**Матеріали I всеукраїнської науково-
практичної конференції**

29 листопада 2023 року

Харків

Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України: Матеріали I всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 29 листопада 2023 року). Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2023. 67 с.

Оргкомітет конференції:

Голова оргкомітету – І.І. Приходько, доктор психологічних наук, професор, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, полковник.

Заступник голови оргкомітету – М.С. Байда, начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, підполковник.

Відповідальний секретар оргкомітету – О.Г. Брюхно, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України, капітан.

У збірнику представлено наукові доповіді та повідомлення, в яких узагальнено досвід здійснення психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України в екстремальних умовах.

Публікується за матеріалами I всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України”, проведення якої організовано Національною академією Національної гвардії України (29 листопада 2023 року).

Матеріали конференції будуть корисними науковцям, викладачам вищих навчальних закладів, психологам-практикам, керівникам і працівникам силових структур.

Доповіді відтворені безпосередньо з авторських оригіналів. За достовірність представлених матеріалів відповідальність несуть автори.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Приходько Ігор Іванович, доктор психологічних наук, професор, начальник науково-дослідного центру, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків)

Актуальні питання психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України

Участь у повномасштабній війні з окупаційними військами РФ змінила погляд військовослужбовців на багато речей. Учасник бойових дій відчуває постійний стрес, пов'язаний з тим, що йому доводиться бачити на війні смерть товаришів і повсякчасно боротися з усвідомленням того, що він теж може загинути. За всіх часів стрес супроводжував військовослужбовця, але не всі учасники бойових дій здатні йому протистояти. Психологічна травматизація військовослужбовців стає причиною зниження ефективності виконання бойових завдань, збільшення небойових втрат, підвищення рівня суїцидальної активності.

Крім того, професійна діяльність представників сил безпеки та оборони України є тим особливим видом праці з певними вимогами до неї, в якій помилки особового складу, як показує досвід останнього часу, мають вкрай негативні наслідки та можуть призвести не тільки до отримання поранень, але й загибелі особового складу. Отриманий досвід зарубіжних психологів з питань переживання психотравматичних подій та їх наслідків, який активно використовувався для розроблення заходів психологічної допомоги комбатантам під час та після бойових дій, не дав можливості якісно вирішити усі завдання, які постали перед українськими фахівцями з проведенням ООС.

Вищевикладені психологічні особливості професійної діяльності особового складу сил безпеки та оборони України вимагають використання сучасних науково обґрунтованих підходів до розроблення та практичного впровадження заходів психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу. Особливе місце в цій роботі належить вдосконаленню заходів професійного психологічного відбору кандидатів на військову службу, психологічної підготовки особового складу та їх готовності до екстремальної діяльності, стресостійкості та надійності персоналу до виконання службово-бойових завдань, пов'язаних з реальною загрозою для життя та здоров'я. На сьогоднішній день також найактуальнішими питаннями є розроблення дієвих заходів психологічної допомоги, реабілітації особового складу для профілактики виникнення девіантної поведінки, ПТСР, порушень соціально-психологічної адаптації комбатантів.

Усі ці важливі наукові проблеми учасники I всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України” намагалися розв'язати у власних дослідженнях та запропонувати ефективні наукові підходи та практичні шляхи до їх реалізації.

Всеукраїнська науково-практична конференція, Національна академія Національної гвардії України

29 листопада 2023 року, м. Харків

АЛЕКСАНДРОВ ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, кандидат психологічних наук, доцент, член Національної психологічної асоціації України, асоціації професійних психологів м. Харкова, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства все більше уваги приділяється не результативності праці, а особистості працівників. Традиційно, в суспільній свідомості акцент робиться на позитивних аспектах роботи з людьми. Однак очевидно, що саме робота з людьми, в силу високих вимог, що ставляться нею до працівника, особливої відповідальності та емоційних навантажень, потенційно містить у собі небезпеку негативних переживань, пов'язаних із службовими ситуаціями, і ймовірність виникнення особистісних розладів на професійному ґрунті.

Проведені дослідження призвели до виявлення своєрідного професійного стресу — «стресу спілкування», що у сполученні з іншими професійними стресами, приводить до виникнення так званого феномену «емоційного вигоряння».

За останні роки, в рамках психології, соціології та інших наук, проводилось багато закордонних і вітчизняних досліджень, присвячених цій проблематиці. Показана наявність синдрому «емоційного вигоряння» у вчителів (Форманюк, 1994; Румянцева, 1998), у лікарів і медичних сестер (Абрамова, Юдчиц, 1998; Малишева, 2000; Dierendonck et al., 1994; Schaufeli, Yanczur, 1994), у вчених (Noworol, Marek, 1994), у керівників (Водоп'янова й ін., 1997), у правоохоронців (Р. Шварб, 1982; Д. Маслач, 2000). Таким чином, цей синдром, мабуть, досить розповсюджений серед представників багатьох професій, у тому числі й таких, що досі не досліджувалися психологами.

Правоохоронна діяльність передбачає часті і близькі емоційні контакти з

людьми, які важко витримувати тривалий час. Таке надмірне навантаження і неадекватні міжособистісні відносини призводять до емоційного вигорання працівників. Працівники, що інтенсивно взаємодіють із людьми, часто надмірно витрачають психічну енергію, що призводить до психосоматичної втоми і емоційного виснаження в результаті чого з'являються тривога, роздратування, гнів, занижена самооцінка, на фоні вегетативних зсувів, і як правило, виникають і сімейні проблеми.

Традиційно й у суспільній свідомості, і в науковій літературі акцент робиться насамперед на позитивних аспектах роботи з людьми (лікарів, педагогів, працівників правоохоронної сфери і т.д.). Разом з тим зовсім очевидно, що саме робота з людьми в силу високих вимог, що ставляться нею до працівника, особливої відповідальності й емоційних навантажень потенційно містить у собі небезпеку важких переживань, пов'язаних з робочими ситуаціями, і ймовірність виникнення професійного стресу. Вперше на цю проблему звернули увагу американські фахівці.

У психологічній науці синдром емоційного вигорання зазвичай розцінюється як стрес-реакція у відповідь на виробничі та емоційні вимоги, що походять від зайвої відданості людини своїй роботі із супутньою при цьому зневагою до сімейного життя або відпочинку [1, с. 294].

Для дослідження особливостей емоційного вигорання працівників поліції, була використана методика діагностики рівня емоційного вигорання В. Бойко.

Даний особистісний опитувальник призначений для діагностики такого психологічного феномена як «синдром емоційного вигорання», що виникає у людини в процесі виконання різних видів діяльності, пов'язаних із тривалим впливом ряду несприятливих стрес-факторів.

Результати дослідження дозволяють сформулювати деякі висновки.

Проблематика емоційного вигорання широко висвітлена в сучасній науковій літературі, але існують розбіжності у визначенні самої сутності цього явища. Вітчизняні автори здебільшого розуміють вигорання як синдром

емоційної дезадаптації внаслідок роботи. Закордонні ж дослідники визначають вигоряння як розлад особистості, або як стан організму, тобто тимчасове явище.

Встановлено, що емоційні бар'єри утруднюють спілкування, що вказує на наявність дезорганізуючого стану у опитуваних або наявність в них типових неадекватних емоційних реакцій.

Домінуючим емоційним бар'єром в є неадекватні емоційні прояви. Це свідчить про шаблонність реагування працівників правоохоронних органів на емоціогенні ситуації, і опосередковано – про сформованість у них індивідуального стилю поведінки в емоційно-напружених ситуаціях. У слідчих, наприклад, достовірно вищим виявився показник домінування негативних емоцій в спілкуванні. Сумарний показник емоційних бар'єрів в спілкуванні вищий у оперативних працівників. Емоційне вигоряння було мало розвинене. Так, у слідчих в стадії формування знаходиться фаза резистенції, а у оперативних працівників – фази напруження та резистенції. Можливо це пов'язано із невеликим стажем роботи досліджуваних. Структура фаз емоційного вигоряння суттєво не розрізняється у оперативних працівників та працівників слідства. На нашу думку, для працівників правоохоронних органів характерний розвиток емоційного вигоряння як усвідомлюваного та контрольованого явища, тому що до складу синдрому здебільшого входять ті симптоми, що більшою мірою усвідомлюються.

Так, ведучими симптомами емоційного вигоряння для слідчих та оперативних працівників є: в фазі напруження: переживання психотравмуючих обставин, незадоволеність собою; в фазі резистенції: вибіркоче емоційне реагування, редукція професійних обов'язків; в фазі виснаження: емоційний дефіцит, емоційна відстороненість.

Список посилань:

1. Шкраб'юк В.С., Білик Д.І. Емоційне вигоряння особистості: психологічний аналіз проблеми. *Молодий вчений*. 2020 р. No 10 (86). С. 293-296.

БАЙДА МАКСИМ СТЕПАНОВИЧ, начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності НГУ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України, м. Харків

ЗМІСТ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО ЗЛОВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЕМ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Для визначення чинників військового середовища, що сприяють реалізації схильності до зловживання алкоголем у військовослужбовців і вчинення ними АІ було вивчено матеріали службових розслідувань військовослужбовців НГУ, яких було притягнуто до дисциплінарної відповідальності за фактами зловживання алкоголем чи які скоїли правопорушення у стані алкогольного сп'яніння. Загальна кількість справ службових розслідувань склала 155. Методом контекст-аналізу з усієї сукупності нами був спочатку виділений перелік найпоширеніших чинників, що впливають на формування алкогольної залежності та розроблено бланк «Оцінювання схильності до зловживання алкоголем військовослужбовців Національної гвардії України».

Для визначення чинників, що впливають на виникнення ризику формування алкогольної залежності використовувався метод експертного оцінювання, що ґрунтується на отримані й обробленні даних, одержаних у результаті опитування 25 офіцерів, серед яких: командири підрозділів, фахівці психологічного забезпечення СБД НГУ та фахівці по роботі з особовим складом, що приймали участь у проведенні службових розслідувань за фактами вживання алкоголю чи наркотичних речовин.

Наступним етапом дослідження стало ранжування визначених чинників з

метою оцінювання їх значущості. Визначення значущості чинників було проведено за допомогою способу апіорного ранжування. Спосіб ґрунтується на ранжуванні чинників у порядку спадання, визначених ними внесків у кінцевий результат.

Послідовність оброблення результатів опитування, щодо визначення схильності до АдП військовослужбовців НГУ така:

- розраховується сума рангів Δ_k m експертів за кожним чинником k ;

$$\Delta_k = \sum_{i=1}^m a_{km},$$

де a_{km} – ранг кожного чинника, кожного експерта;

- розраховується середня сума рангів $\bar{\Delta}$:

$$\bar{\Delta} = \frac{\sum_{k=1}^k \Delta_k}{k};$$

- розраховується відхилення суми рангів Δ_k кожного чинника від середньої суми рангів та квадрати цих відхилень $(\Delta_k)^2$:

$$\Delta_k = \Delta_k - \bar{\Delta};$$

- за допомогою коефіцієнта конкордації Кендела W оцінюється ступень узгодженості думок експертів

$$W = \frac{12 \times S}{m^2 \times (k^3 - k)};$$

де $S = \sum_{i=1}^k (\Delta_i^2)$

k – кількість чинників;

m – кількість експертів.

Значимість коефіцієнта конкордації W встановлюють за допомогою критерію Пірсона. Для цього знаходять розрахункове значення χ_p^2 :

$$\chi_p^2 = m - (k - 1) \times W$$

Розрахункове значення χ_p^2 порівнюють з табличним значенням з розподілу Пірсона χ_i^2 , знайденим для прийнятого рівня значущості і числа ступенів свободи $f = k - 1$. Гіпотеза про наявність згоди думок опитаних фахівців приймається, якщо $\chi_p^2 \geq \chi_i^2$. Вага показника чинника q_k визначається за формулою:

$$q_k = \frac{2(k - M + 1)}{k \times (k + 1)},$$

де k – кількість чинників;

M – місце чинника.

Коефіцієнт конкордації узгодженості думок експертів при визначенні схильності до зловживання алкоголем військовослужбовців НГУ складає 0,721, $\chi^2 = 23(19-1)0,721 = 298,54$.

Результати ранжування чинників щодо визначення схильності до зловживання алкоголем військовослужбовців НГУ та їх вагових коефіцієнти наведені нижче.

Участь у бойових діях та пов'язані з цим психічні порушення (загибель товаришів по службі та робота з їх тілами, отримання поранення під час виконання СБЗ, використання зброї на ураження. Відчуття провини за загибель товаришів по службі (цивільних осіб)) 0,08; Має досвід перебування в полоні та пов'язані з цим особливості життя після звільнення (взаємовідносини у військовому колективі, родині) 0,08; У родині де виховувався військовослужбовець були факти алкогольної або наркозалежності 0,08; Утрата близьких людей (смерть, яких настала протягом останніх двох років) 0,08; Перебування військовослужбовця у середовищі, що сприяє факту вживання психоактивних речовин (бажання не виокремлюватися, або спонукання до вживання іншими учасниками групи; спосіб самоствердження або самовираження) 0,08; У біографії або зі слів військовослужбовця є

інформація про розлучення (розрив відносин, розставання, тривала розлука, зрада) з коханою людиною 0,07; Наявне бажання військовослужбовця емоційно забарвити проходження військової служби (зняти стрес, напругу та ін.; підвищити працездатність, витривалість, додати бажаної впевненості в собі та своїх силах, зацікавленість у нових відчуттях) 0,07; Відсутність у військовослужбовця перспектив у значимій сфері (професійний, сімейний крах) 0,06; Погіршення психосоматичного та психічного здоров'я (Отримання військовослужбовцем обмеженої непрацездатності (інвалідність); наявність ознак ПТСР або ГСР, депресії; отримання ЧМТ черепно-мозкові травми або хронічні, психічних захворювання 0,06; Досвід надмірного фізичного (службового) навантаження 0,06; Своєрідні умови виховання в юнацькому віці. Виховання в неповній або неблагополучній родині (дитячому будинку). Відсутність турботи та контролю з боку батьків 0,06

Мав досвід пережитого домашнього насилля (фізичне, моральне, фінансове) 0,04; Слабкий контроль з боку командування, щодо зловживання алкоголем 0,04; Має схильність до невиправданого ризику. Постійний пошук екстриму 0,03; Порушення адаптації військовослужбовця у зв'язку зі вступом на службу, та прийняттям специфіки військового середовища (режимність, обмеженість в діях, спілкування, в основному з представниками чоловічої статі і т.д.) 0,02; Відсутність улюбленої справи, хобі. Велика кількість вільного часу, яка не супроводжується ніякою діяльністю та необхідність себе чимось зайняти 0,02; Протести на заборони або гіперопіку, зі сторони батьків 0,02; Службовий конфлікт (з окремим товаришем, з військовим колективом свого чи іншого підрозділу, з командуванням підрозділу, військової частини) 0,02; Відчуття самотійності та зрілості у прийнятті рішень за себе, свої вчинки (звільнення від опіки батьків) 0,01.

БРЮХНО ОЛЕНА ГЕННАДІЇВНА, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності НГУ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України, м. Харків

ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сьогоднішні реалії потребують від військовослужбовців не лише високого рівня професіоналізму, а й постійної його готовності здобувати та оновлювати свої професійні навички, уміння та знання. Мало хто уявляв тривалість та наслідки повномасштабного вторгнення російської федерації не лише на наше повсякденне життя, а й на виконання службових обов'язків також. Те як ми змінюємося в пріоритетах, в здобутті нових знань та навиків, звісно є заслуга кожного, але насамперед це є заслуга наших командирів та наставників.

Інтенсивність та стрімкість подій, які відбуваються на тлі поточних загроз і небезпек, надають нам можливість розглянути питання розвитку лідерських якостей у військовослужбовців додатково, а саме: виділити окремі підходи для забезпечення розвитку лідерських якостей у військовослужбовців враховуючі події сьогодення.

У методичному посібнику автори визначають, що лідерство є результатом взаємодії між людьми і виникає природним чином, а не через формальне призначення. Це процес, який виникає і розвивається в групі. Влада лідера зберігається доти, доки є члени групи, які визнають свого лідера і готові йти за ним, отже процес лідерства в першу чергу розвивається в колективах де є довіра та розуміння. У кожного лідера свій шлях. Копіювання лідерської поведінки інших людей не призводить до зародження власної. Автори зазначають, що лідерство – це мистецтво, яке багато в чому ґрунтується на

життєвій активності та творчості людини [1].

Лідер – це людина, яка береться за справу сама або розподіляє завдання між членами групи так, щоб кожен з них міг виявити ініціативу. Це активна людина, яка бачить конкретну мету та шляхи її досягнення, а також має досить сил і можливостей це зробити. Слово лідер означає «той, хто веде за собою, очолює» [2]. Отже з вищезазначеного можемо виділити, що найголовнішим завданням кожного лідера є: розподіляти завдання досяжні по силам людини та її інтересам.

Військове лідерство – цілеспрямований вплив військовослужбовців різних категорій у повсякденній, службовій, навчальній і бойовій діяльності, а також у неупорядкованих (нестандартних, критичних) ситуаціях на особовий склад шляхом надання мети, спрямування на її досягнення, забезпечення дисципліни і мотивації до виконання завдань за призначенням, підтримання довіри і поваги та вдосконалення Національної гвардії України як суспільного інституту [3].

Місія військових лідерів – морально, психологічно, професійно готувати себе і підлеглий особовий склад до виконання завдань за призначенням, згуртовувати військові колективи та вести їх за собою до визначеної мети [3].

Важливою рисою лідера є активне слухання, що допомагає краще розуміти потреби своєї команди. Крім того, лідер повинен бути впевненим у собі, щоб надихати свою команду та вміти чітко й інформативно доносити завдання для своєї команди які приведуть до мети та цілі. У свою чергу, мета – це бажаний результат, недосяжний за певний проміжок часу, але доступний для досягнення в майбутньому; а ціль – це кінцевий результат, на досягнення якого спрямовані зусилля суб'єкта діяльності, в нашому випадку це особовий склад. Наприклад: всі ми колись чули прислів'я «Попереджений -значить озброєний», (Хто попереджений той озброєний) зміст якого полягає в тому, що будучи попереджений про близьку небезпеку та наслідки людина тепер до неї буде підготовлена і повинна з нею впоратися. Тому важливим фактором що

впливають на розвиток лідерських якостей військовослужбовців: це є їх знання, уміння та навички в володінні військовим зброєю, орієнтуванні в місцевості, знанням про хід виконання поставлених завдань та інше.

У будь яких умовах ми повинні розкрити якомога більше лідерських якостей у кожного воїна та надати їм змогу проявити себе, навіть якщо лідерських якостей у особистості не вистачає, потрібно дати їм мотивацію, для того щоб вони мали внутрішнє бажання отримати та на здобути нові знання та навички.

На сьогоднішній день є багато інформації стосовно розвитку лідерських якостей, багато літератури по різному трактує та описують чинники які впливають на даний процес. Є точки зору, що з лідерськими задатками народжуються та лідерами становляться з життєвим досвідом та обставинами.

Розглянемо варіанти здобуття цього таланту. Тож якщо розвивати, поліпшувати та застосовувати на практиці набуті знання, уміння і навички з підпорядкованим особовим складом, надавати їм змогу себе реалізовувати, то очікуваний результат неодмінно буде.

Окремі підходи для забезпечення розвитку лідерських якостей у військовослужбовців:

1. Довіра та розуміння в колективі: лідерство спирається на загальних цінностях це створює комфортний мікроклімат, в якому кожен член команди відчуває себе впевнено. Коли в команді панує довіра, вона стає сильнішою, а це призводить до успіху. Таким чином, якщо у нас є команда, успіх не за горами.

2. Інформаційна обізнаність: важлива для розвитку лідерських навичок. Це означає, що командирам треба постійно забезпечувати свою команду (лідерів) актуальною інформацією про події, що відбуваються в їхньому напрямку діяльності, а також про проміжні досягнення. Це допомагає підтримувати командний дух і зосередженість на загальній цілі. Якщо інформація недостатня або неактуальна, це може призвести до витрати часу на прийняття рішень та виконання дій. Тому важливо пам'ятати, що стан людини

в значній мірі залежить від отриманої нею інформації.

3. Менторство: процес взаємодії більш досвідченої в певній сфері людини з менш досвідченою, при якому відбувається передача знань, навичок, умінь. Метою менторства є професійний (кар'єрний) ріст підлеглих та їх розвиток як лідерів. [3]. Отже ментори або наставники допомагають приймати виважені рішення, надають моральну підтримку та сприяють професійному та особистому розвитку особового складу своєї ланки. Це включає передачу важливих знань, навичок та цінностей, які можуть допомогти менш досвідченому колезі досягти своїх цілей на шляху до розвитку лідерських якостей.

4. Колективні заняття в обстановці приближеної до бойової: це означає, що військовослужбовці повинні зрозуміти свої обов'язки та умови в яких їм доведеться нести службу. Такий підхід допоможе воїнам краще адаптуватися до бойових умов і ефективно виконувати свої обов'язки, чітко та швидко приймати рішення, та бути однією командою, що в свою чергу дає поштовх для ефективного розвитку лідерських якостей у військовослужбовців їх взаємодовіри та поваги один до одного.

В навчально-методичному посібнику науковці показують аналіз досвіду бойових дій у тому числі і в ході проведення Антитерористичної операції на Сході України, що військовослужбовці повинні бути готові до виживання в екстремальних умовах. Це повинно включати в себе і навички побудови тимчасового польового житла з доступних матеріалів, виживання при високих і низьких температурах, забезпечення себе водою і їжею в умовах індивідуального і групового виживання. Таким чином, воєнно-польовий побут включає «небойову життєдіяльність в бойовій обстановці» [4]. Даний досвід добре вплине на згуртованість колективу та зростанню лідерів.

5. Використання кейс-технології (метод-кейсу): дозволяє застосовувати теоретичні знання на практиці, якщо військовослужбовець буде аналізувати реальні, нестандартні ситуації та шукати рішення до них, він буде

підготовленим до нестандартних, а можливо і екстремальних ситуацій завчасно. Це ніби вирішення головоломки, але замість фігурок вони будуть використовувати свої знання. Цей метод допомагає застосовувати теорію на практиці, активно брати участь у процесі навчання та розвивати лідерські навички, такі як комунікація та критичне мислення. Метод-кейсу був вперше використаний у Гарвардській школі права у 1870-х роках і з тих пір став популярним у багатьох галузях навчання.

Ситуаційна вправа (кейс) повинна бути конструйована таким чином, щоб вона була інтригуючою, викладена простою та зрозумілою мовою. Вона повинна містити елементи драматизму та проблемності, демонструвати як позитивні, так і негативні приклади, чітко визначати суть проблеми та відповідати потребам обраної аудиторії.

Структура кейсу повинна включати наступні розділи: часова частина системи координат, сюжетна частина: у кейсі має бути наявна чітка сюжетна лінія у розвитку подій, пояснювальна частина: інформація, викладена в кейсі, повинна бути повністю зрозумілою читачу. Також існують і інші підходи структури кейсу, які можуть бути використані в залежності від аудиторії її використання. [5].

Кожен з підходів може бути адаптований або модифікований залежно від конкретних обставин або потреб.

Ці підходи зможуть надати у військовому середовищі зростання військових лідерів які відкриють в собі цей талант або на здобудуть його. В свою чергу вони зможуть досягнути рівня майстерності по своїй службі, особливо там де є потреби в виконанні екстремальних видів діяльності. Важливо розуміти, що лідерство не є вродженою якістю, але може бути розвинуте через навчання та досвід.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що лідери це ті особистості, що створюють мости та об'єднують людей, бачать горизонти можливостей, розуміють шляхи розвитку ідей, надають підтримку іншим і вміють практично

вирішувати проблеми. Ці ключові якості, допомагають лідерам ефективно керувати і надихати свої команди та колективи.

Важливо пам'ятати, коли військовослужбовці бачать, що їх зусилля оцінюються і є можливості для розвитку, вони більш зацікавлені та замотивовані в досягненні високих цілей та результатів. Це не тільки стимулює майбутніх лідерів до професійного розвитку, але й підвищує моральний дух у військовому середовищі і впевненість в майбутньому.

Список посилань:

1. Агаєв Н.А, Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Герасименко М.В., Ткаченко В.В. Психологічне забезпечення розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів : Метод. посіб. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2014. 209 с.
2. Вербовська Л. С., Боднар Г.Ф., Микитюк Н.Є., «Технології лідерства в організації» : конспект лекцій. Івано-Франківськ : «ІФНТУНГ», 2021. 80 с.
3. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України. Грудень 2022.
4. Романишин А.М., Бойко О.В., Богородицький Д.В. Психологія бою: діяльність командира підрозділу щодо підтримання морально-психологічного стану особового складу в ході бойових дій : навч. метод. посіб. Львів : НАСВ, 2015. - 322 с.
5. Савенкова Л. О., Приходько В. М., Медвідь Л. А. «Комунікативні процеси у навчанні» : збірник міні-кейсів з дисципліни. Київ : КНЕУ, 2009. 343 с.

ДОРОФЄЄВ АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ, заступник начальника факультету з навчальної роботи – начальник навчальної частини гуманітарного факультету Національної академії Національної гвардії України, підполковник, аспірант Харківський національний університет внутрішніх

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військова освіта, як інституційна структурна складова незалежних, суверенних держав, є однією з ключових ланок, які визначають стан, боєздатність та основи стабільного, поступального розвитку їх військової організації. Вона забезпечує якість підготовки офіцерських кадрів відповідно до сучасних вимог, миротворчих, антитерористичних дій, сприяє відтворенню кадрового потенціалу збройних сил, зміцнення обороноздатності держави. Це може бути досягнуто шляхом підвищення ефективності функціонування системи військової освіти в Україні, запровадження інноваційних підходів, забезпечення якості освіти та її відповідності світовим стандартам на основі нових поглядів щодо системного формування змісту підготовки фахівців, впровадження інноваційних технологій навчання, оновлення військових спеціальностей, удосконалення змісту освітньо-професійних програм з підготовки військових фахівців.

Різні аспекти підготовки фахівців для Збройних сил України представлені вагогим доробком фахівців з військової педагогіки, службово-бойової діяльності військовослужбовців, які відображені в дослідження таких вчених як А. Галімов, М. Нещадим, В. Стасюк, В. Ягупов та ін.

Проблема підвищення якості професійної підготовки фахівців для Збройних сил України була предметом досліджень багатьох науковців. Вагомий внесок в розробку теорії і практики професійної підготовки курсантів, формування їх особистості внесли дослідження багатьох відомих педагогів і психологів. Значний внесок до розробки теорії і практики військової освіти внесли такі вчені як О. Бойко, М. Варій, М. Демент, М. Козяр, М. Коваль, В. Ройлян та ін.

У своїх дослідженнях вчені обґрунтовують і доводять, що процес фахової

підготовки офіцерів має бути організований як безперервний, спрямований на оволодіння сучасними знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання службово-бойових завдань з урахуванням сучасних технічних досягнень військової галузі.

А. Галімов підкреслює, що забезпечення національної безпеки держави є однією з головних задач Збройних сил України. Пріоритетним напрямом у забезпеченні національної безпеки вважають динамічний розвиток підготовки військовослужбовців різних рівнів і ланок управління. Обов'язковою вимогою в процесі навчання у військових навчальних закладах є засвоєння, облік і врахування цілей і задач Збройних сил, що викладені у військовій доктрині держави, досконале вивчення моральних, психологічних, матеріальних та інших чинників, що визначають їх ефективність при захисті держави [1].

Як підкреслює М. Коваль, акцент у військовій освіті необхідно робити на тому, щоб розвинути: активність; творчий підхід; гнучкість; критичний аналіз; вміння знаходити й узагальнювати інформацію; вміння обмінюватися інформацією; знання соціальних процесів; витримку в критичних ситуаціях; готовність узяти відповідальність за прийняте рішення, сприймати критику; здатність забезпечувати єдність таких складових: ґрунтовне вивчення обставин, прийняття рішення, підготовка особового складу, всебічність забезпечення, організація виконання, аналіз дій [3].

Функціонування військової освіти залежить від таких складових: нормативно-правової бази; мережі закладів освіти різних рівнів та науково-дослідницьких центрів та установ; органів управління. Ці складові взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, ґрунтуючись на певних законах, закономірностях і принципах.

Основними цілями військової освіти є:

– підвищення обороноздатності держави, авторитету армії в суспільстві, створення матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей;

– задоволення освітніх потреб особистості, суспільства та держави в підготовці військових фахівців, спроможних ефективно виконувати покладені на них завдання в мирний та воєнний час;

– підготовка офіцерів до самостійної діяльності в якості військових представників держави при відстоюванні національних інтересів за межами своїх кордонів;

– формування знань та вмінь офіцерів співпрацювати в галузі військової безпеки з державними, суспільними, релігійними, іншими організаціями і засобами масової інформації;

– удосконалення системи військової освіти, пріоритетна підтримка її як структури, що забезпечує відтворення кадрового потенціалу Збройних сил України.

До основоположних принципів військової освіти дослідники відносять:

– єдність державної політики щодо підготовки офіцерських кадрів у військовій та цивільній вищих школах;

– пріоритет національних інтересів і національної безпеки при формуванні змісту військової освіти й вимог до рівня підготовки військових фахівців;

– гуманізацію і демократизацію військової освіти;

– фундаменталізацію, комплексність, неперервність, наступність та практичну спрямованість військової освіти;

– зв'язок з військами, випереджальний характер військової освіти щодо практики застосування військ;

– науковості, доступності освіти, урахування вікових та індивідуальних особливостей кадетів (слухачів);

– систематичність й послідовність навчання, свідомість, активність, самостійність і творчість навчання кадетів (слухачів);

– раціональне поєднання колективного та індивідуального характеру навчання на засадах державної ідеології та практичної психології;

- вибір оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання, контроль, моніторинг й коригування військово-освітнього процесу;
- відповідність фінансового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення військової освіти визначеним вимогам щодо підготовки офіцерських кадрів.

Дослідники (А. Галімов, М. Демент, І. Приходько та ін.) зазначають, що зміст військової освіти повинен формуватися на перспективу, відбиваючи склад, стан, призначення, задачі видів і родів військ. Значна увага повинна приділятися комплексному навчанню, коли розробляються комплексні програми на основі інтеграції декількох навчальних дисциплін. Акцент при цьому повинен робитися на висвітлення таких проблем як: національна безпека й національні інтереси, оперативне та бойове застосування видів і родів військ, частин, системний і ситуативний аналіз, упровадження комп'ютерних технологій, гуманітарне право, наукові засади суспільно-економічного розвитку, менеджмент тощо.

Реальні підходи до структури та змісту військової освіти в кожній державі повинні бути продиктовані, насамперед, практичною необхідністю, що ґрунтується на розумінні національних інтересів, національної безпеки, задач збройних сил і економічних можливостей держави.

Дослідники наводять наступні змістовні характеристики організації підготовки офіцерських кадрів, які визначають її ефективність:

- суворий добір кандидатів для навчання у військових навчальних закладах і активно діюча система відрахування нездатних до військової служби в процесі навчання;

- відповідність змісту підготовки фахівця посадовому призначенню, сучасному рівню розвитку науки та практики, єдина схема організації процесу навчання – початкова військова підготовка, підготовка за фахом відповідно до рівнів освіти й ланок управління (теоретична, практична), підвищення кваліфікації і перепідготовка (включаючи вищу військову освіту);

- застосування інформаційно-комунікаційних технологій, інтегрованих навчальних систем;
- створення оптимальних умов для оволодіння знаннями, уміннями та навичками, ретельний контроль якості освіти;
- відповідність матеріально-технічного, фінансового, інформаційного, дидактичного забезпечення завданням щодо підготовки військових фахівців;
- суттєве збільшення числа офіцерів з різних країн світу, що навчається у військових навчальних закладах країн НАТО за відповідними стандартами.

Важливе значення у підготовці військовослужбовців має навчально-матеріальна база військової освіти, тобто необхідно, щоб навчально-матеріальна база передбачалася не тільки для забезпечення освітнього процесу, але й для здійснення практичної підготовки, відпрацювання навичок, алгоритмів дій, а також наукової роботи, підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів. Наприклад, для фахівців інженерного профілю необхідно створювати умови для моделювання технологічних процесів створення, випробування та експлуатації озброєння, військової, спеціальної техніки в повсякденних і бойових умовах.

Отже, саме військова освіта здатна забезпечити належний рівень підготовки військовослужбовців, здатних ефективно вирішувати завдання із захисту безпеки та інтересів держави.

Список посилань:

1. Галімов А.В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом: монографія. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2004. 374 с.

2. Демент М. О. Проблеми підготовки майбутніх офіцерів. *Сучасні проблеми науки та освіти*: мат-ли ІХ Міжнарод. міждисциплінар. наук.-практич. конф. (Харків, 12 травня 2009 р.). Харків : ХНУ, 2009. С. 167-169

3. Коваль М. С. Навчання у військових як військово-дидактичний процес

/ Військова психологія і педагогіка: посібник . За заг. ред. М. Й. Варія. Львів: Словом, 2003. 166–207.

4. Приходько І. І. Концептуальні засади розвитку військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2008. № 1 (21). С. 125–138.

КАЛІНОВСЬКА ВАЛЕРІЯ ВАДИМІВНА, студентка 2 медичного факультету, 3 курсу Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

ЛУЦАК ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА, кандидат медичних наук, асистент кафедри медицини надзвичайних ситуацій та тактичної медицини Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ФАКТОР НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В СЕКТОРІ ОБСТРІЛУ

Починаючи з 2014 року та, особливо, після 24 лютого 2022 року в нашій країні відбуваються повномаштабні бойові дії. Відповідно, найбільш актуальною темою сьогодення є умови порятунку у зоні бойових дій, а саме можливість надання само- та взаємодопомоги військовими. Також, вагомим питанням є належний рівень володіння практичними навичками для надання само- та взаємодопомоги, а також вміння використати у разі необхідності підручні засоби. Найбільш критичним етапом для поранених в зоні обстрілу є період від безпосереднього поранення військового до моменту евакуації. Вчасне та кваліфіковане надання домедичної допомоги є запорукою збереження життя та швидкого відновлення боєздатності військовослужбовців. Саме тому важливим є не лише вміння та навички використання вмісту військової аптечки, а й в разі необхідності, використати підручні засоби [1].

Отже, нашим завданням було визначити рівень медичної підготовки

військових для надання само- та взаємодопомоги та оцінити навички використання в разі критичної необхідності підручні засоби під час надання домедичної допомоги в зоні активних бойових дій та в зоні евакуації.

Для досягнення поставленої мети, було опитано 11 бійців передової різного віку. Всі ці люди були в різних точках України в різні проміжки часу починаючи з 2014 року. Всі бійці брали участь в боях з 24 лютого 2022 року. Зокрема, серед них є люди, що брали участь в обороні Києва весною 2022.

Як відомо, однією із найчастіших причин превентивної смерті у військових є критична кровотеча. Під час активних бойових дій часто виникають ситуації, коли військові змушені самотійно надавати собі допомогу, використовувачи вміст тактичної аптечки та, інколи, підручних засобів. Так, на полі бою, двоє військових отримали поранення і надали собі допомогу самотійно, використавши турнікети аптечки тактичної ЗСУ. Також один з них використовував метод тампонади рани за допомогою стерильних та кровоспинних бинтів, а інший – підручні матеріали, такі як одяг, звичайний ніж, ремінь бійця. Події відбувались безпосередньо під час обстрілів. Обидва військових використали знання, які набули на проведенні тренінгів по домедичній допомозі. На тренінгах їм розповідали, як користуватися джгутами, турнікетами, як накладати шини та проводити знеболення і вони використали набуті знання та навички. Також, як свідчать дані опитування військових, заміна загальної аптечки на індивідуальну значно покращило стан їх медичного забезпечення [2].

Близько половини опитаних військовослужбовців мали досвід рятування поранених безпосередньо із зони обстрілу. Серед них всі військовослужбовці мали вогнепальні проникаючі поранення з відповідними наслідками у вигляді кровотеч та пневмотораксу. Військові, в яких під рукою не було аптечок, заміняли турнікети звичайними ременями та елементами одягу, а кровоспинні бинти – серветками. В умовах бойових дій саме підручні матеріали врятували не одне життя. Використовувалися також поліетиленові пакети у випадках

пневмотораксу, звичайні ножі допомагали з одягу зробити перев'язувальний матеріал.

Не можливо не зазначити те, що значущою складовою успішного порятунку в екстремальних умовах була швидкість реакції, правильна послідовність дій, та уважність рятувальника [3]. Так як військовослужбовці змогли надати собі самопомогу у випадку критичного поранення, можна зробити висновок, що вони володіють достатнім рівнем медичної підготовки та мають достатній рівень психологічної витривалості.

Військовим, що перебували в зоні обстрілу, при наданні самопомоги допомагав спокій та відсутність паніки. Окрім отриманих навичок по домедичній допомозі, відпрацьованих до автоматизму, військовослужбовці мають мати достатній рівень психологічної стійкості, вміння швидко зосередитись на головному та виконати всі можливі заходи задля збереження життя свого та побратима. Разом із проходженням тренінгів по домедичній допомозі, військовим бажано також займатись психологічною підготовкою, створюючи ситуації, що можуть максимально наблизити військового до бойових умов. Перебуваючи в умовах, наближених до бойових, які моделюють інструктори, можна визначити особистістну готовність до фізичних та психоемоційних перевантажень, змоделювати моделі поведінки в умовах стресу. Додатковим значущим елементом цих тренінгів можна вважати зміцнення взаємодовіри між побратимами.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що випадки критичних кровотеч та пневмотораксу є найбільш частими причинами випадків превентивної смерті в зоні бойових дій. З такими випадками зустрічався майже кожен український військовий і підготовка має бути достатньою, щоб дозволити пораненим швидко та правильно використовувати вміст тактичної аптечки, а у випадку критичної ситуації – мати достатній рівень знань та психологічну готовність використати підручні засоби для само- та взаємодопомоги.

Список посилань:

1. Кравчук, А.В., Луцак, О.О, Бойко, Ю.М., Коротюк, Ю.В., Репецька Г.Г. Обізнаність щодо небезпечності кровотеч та надання домедичної допомоги // Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини» Київ : 15.03.2023 р.
2. Потебня, А.О., Гринзовський, А.М., Калашченко, С.І., Луцак О.О. Оцінка військовослужбовцями, що отримали бойові ушкодження, стану їх медичного забезпечення // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Екстрена медична допомога в умовах війни (освіта, інновації, досвід)» (Суми, 4 квітня 2023 р.).
3. Домедична допомога на місці події : практ. посіб. / П. Б. Волянський, А. М. Гринзовський, С. О. Гур'єв та ін. ; за заг. ред. П. Б. Волянського та С. О. Гур'єва. – Херсон : Видав. дім «Гельветика», 2020. – 224 с.

КОЛЕСНІЧЕНКО ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри професійної психології навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України, м. Київ

МАЦЕГОРА ЯНІНА ВОЛОДИМИРІВНА, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності НГУ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України, м. Харків

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ВІЙСЬКОВИХ ЦІННОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ МАЮТЬ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ МОРАЛЬНОЇ НОРМАТИВНОСТІ ТА ОЗНАКИ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РЕАКЦІЙ

Тема моральних страждань була значною мірою підміненою вивченням психіатричних порушень у військовослужбовців і, зокрема, темою посттравматичних стресових розладів у комбатантів. Практика надання психіатричної і психологічної допомоги показала, що запропоновані для подолання симптоматики ПТСР підходи і заходи виявляються неефективними для подолання моральної травми учасника бойових дій.

В цьому дослідженні у якості критерія моральної травми було використано – «Порушення моральної нормативності» (ПМН) - шкали методики «Деадаптивність» [3], яка дозволяє віддиференціювати осіб, у яких з'явилися сумніви щодо доцільності використання норм моралі для регуляції взаємин між людьми, внаслідок чого відбулася втрата відчуття психологічного благополуччя, виникли ознаки дезадаптивності.

Для визначення наявності посттравматичного стресового реагування було використано «Mississippi Scale for Combat-Related PTSD» [4].

Для визначення зв'язку порушення моральної нормативності з дією бойових стрес-факторів було використано процедуру кореляційного аналізу та методику «Оцінки психологічної травматичності бойового досвіду у військовослужбовців» було розроблено доктором психологічних наук О.С. Колесніченко [1]

Для визначення військових цінностей було використано спеціально розроблений опитувальник «Анкета визначення військових цінностей військовослужбовців Національної гвардії України» [2].

Результати факторного аналізу (з процедурою спрощення факторної структури) для більшого розуміння структури ціннісної сфери у досліджуваних груп, наведені у таблицях 1-2.

Таблиця 1 – Структура військових цінностей у військовослужбовців, які мають ознаки порушення моральної нормативності

Змінні	Фактори			
	1	2	3	4
Фізична сміливість	- 0.021	- 0.100	- 0.095	0 .916
Дисциплінованість	0.9 15	- 0.074	- 0.007	0 .030
Самодисциплінованість	0.8 76	0. 008	0. 095	- 0.271
Чесність	- 0.210	0. 870	0. 138	0 .101
Гідність	0.0 84	0. 860	- 0.162	- 0.324
Вірність	- 0.713	0. 078	0. 043	- 0.446
Стійкість	- 0.369	- 0.386	- 0.727	0 .110
Воля	- 0.143	- 0.178	0. 927	- 0.049

Представлена у таблиці 4 факторна структура описує 83.96% дисперсії ознак.

Перший фактор має найбільшу вагу – 29.02%. Його зміст визначають прямий зв'язок з цінностями «Дисциплінованості» (0.915) та «Самодисциплінованості» (0.876). Зворотній полюс фактору визначає цінність «Вірність» (-0.713). Уточнює зміст фактору зворотній зв'язок із «Стійкістю» (-0.369). Цей фактор було позначено, як здатність дотримуватися норм на вимогу чи через внутрішні умови. Цей фактор не пов'язаний із переконаннями чи витримкою. Мова скоріше йде про «звичку» бути надійною для інших людиною, виконувати доручене, а не про дій відповідно до абстрактних ідеалів

– любові до Батьківщині, вірність присязі.

Другий фактор (21.24%) визначається змінними «Чесність» (0.870) та «Гідність» (0.860). Уточнює його зміст «Стійкість» (-0,386). На відміну від п'ятого фактору у структурі військовослужбовців без ознак дезадаптивності та ПТСР цей фактор свідчить не про відповідність ситуації, що склалася, а про відповідність стосункам, які склалися, прагнення відповідати уявленням про порядність у взаєминах. Саме уявлення про збереження власної порядності у взаєминах регулює їх активність.

Позитивний полюс третього фактору (18.17%) практично цілком визначається змінною «Воля» (0.927), що описує важливість власної відповідальності за прийняті рішення і вчинені дії. Негативний полюс фактору, як і перших двох, пов'язаний зі «Стійкість», проте у цього третього фактору зв'язок є значно щільнішим (-0.727). Вірогідно, що військовослужбовці з порушеною моральною нормативністю усвідомлюють, що, як і дотримання дисципліни та гідного поведіння, так і особливо взяття на себе цілковитої відповідальності за свої рішення та вчинки зменшує їх здатність бути стійким, веде до моральних страждань.

Цікавим є зміст і четвертого фактору (15.53%), який свідчить про те, що «Фізична сміливість» (0.916) представниками цієї групи досягається за рахунок (ресурсні зворотні зв'язки) таких цінностей, як «Вірність» (-0.446), «Гідність» (-0.324), «Самодисциплінованість» (-0.271). Тобто проявляючи фізичну сміливість на полі бою ці військовослужбовці намагаються підтримувати створений раніше образ себе, як порядної, надійної людини, якою вони звикли себе вважати. Можливо, що саме ці ресурсні зв'язки і призводять до виснаження і моральної кризи – війна, яка вимагає сміливих вчинків, «вичавлює» по краплині з них їх звичні уявлення про себе, як про надійну та порядну людину.

Таблиця 2 – Структура військових цінностей у військовослужбовців, які мають ознаки посттравматичних стресових реакцій

Змінні	Фактори			
	1	2	3	4
Фізична сміливість	0.7 82	- 0.205	0. 242	- 0.090
Моральна сміливість	0.8 87	- 0.210	- 0.046	0 .028
Дисциплінованість	0.1 94	- 0.196	0. 194	- 0.697
Самодисциплінованість	- 0.246	- 0.268	0. 772	0 .055
Гідність	- 0.763	- 0.304	0. 075	- 0.091
Командність	0.2 55	- 0.225	0. 109	0 .806
Вірність	- 0.357	- 0.032	- 0.804	0 .155
Стійкість	- 0.192	0. 815	- 0.066	0 .173
Професійність	0.0 67	0. 810	- 0.141	- 0.179

Ця факторна структура описує 73.30% дисперсії ознак.

Перший фактор має значно більшу вагу порівняно з іншими – 25.70%. Його зміст визначають такі змінні, як «Моральна» (0.887) та «Фізична сміливість» (0.782). Зворотній полюс цього фактору співвідноситься із змінною «Гідність» (-0.763). Певне уточнення в зміст фактору вносить і зворотний

зв'язок зі змінною «Вірність» (-0.357). Цей фактор було позначено, як сміливість понад усе (понад розумну обережність, наявні обов'язки перед іншими, наприклад, перед родиною, тощо), як розрив звичних уявлень про свої можливості, звичних стандартів свого життя. Зазначимо, що цей фактор певною мірою підтвердив що для військовослужбовців з ознаками ПТСР характерним є слабка диференціація категорії сміливість – виділення моральної та фізичної сміливості.

Другий фактор (18.45%) співвідноситься зі змінними «Стійкість» (0.815) та «Професійність» (0.810). Цікаво, що усі інші змінні, які представлені в структурі після процедури спрощення мають з цим фактором зворотній зв'язок. Цей фактор відбиває уявлення психологічно травмованих військовослужбовців про те, що виконання професійних обов'язків вимагає від них дій на грані власних можливостей, вимагає стійкого здолання труднощів служби. В їхній свідомості професія асоціюється насамперед зі здоланням труднощів служби.

В змісті першого та другого факторів відбивається уявлення військовослужбовців з ознаками ПТСР про здійснення дій на межі власних можливостей, власних уявлень про можливе.

Позитивний полюс третього фактору (15.36) співвідноситься зі змінною «Самодисциплінованість» (0.804), а негативний – «Вірність» (-0.772). Цей фактор підкреслює, що військовослужбовці які мають ознаки психологічної травматизації, керуються власними уявленнями про обов'язки перед іншими, вважають, що краще знають, як треба робити, що є кращим для інших.

Четвертий фактор (13.79%) також має виражену полюсність, яку задають змінні «Командність» (0.806) та «Дисциплінованість» (-0.697). Як видно у свідомості цих військовослужбовців прихильність побратимам стає вище за військову дисципліну. Це свідчить про те, що у свідомості травмованих військовослужбовців, відбувається розшарування військового колективу, відділення побратимів від військового керівництва та його вимог.

Зміст третього та четвертого фактору свідчить про те, що психологічно

травмовані військовослужбовці вважають, що їх досвід дає їм право самим вирішувати, що краще для інших, як краще треба вчинити для досягнення поставленого бойового завдання (а можливо і мають свої уявлення про «правильний» зміст цього завдання), що робить їх мало керованими, такими на яких складно покласти товаришам по зброї в бойових умовах.

Як бачимо, в структурах військовослужбовців з ознаками ПМН та ПТСР закладена певна віктимність взаємодії з оточуючим світом – ціннісна структура перших орієнтує їх на страждання та жертвування звичними уявленнями про себе, як порядну і надійну людину; других – на дії на межі власних можливостей.

Таким чином, для військовослужбовців-учасників бойових дій, в яких наявні ПМН, здатність чинити по совісті, не втрачати гідності і залишатися чесним перед своїми побратимами є більш важливими, ніж професійність, вірність присязі та Батьківщині. Характерною особливістю цієї групи є більш високий рівень особистої відповідальності за свої вчинки, несхильність перекладати її на дії за наказом чи на непереборні обставини. В структурі їх цінностей провідне місце посідають фактори, які описують здатність попри що дотримуватися норм; залишатися чесними перед своїми побратимами; бути цілком відповідальним за свої дії. Ці фактори в групі військовослужбовців з ПМН пов'язані з усвідомленням того, що вони роблять їх вразливими при діях в бойових умовах. Дотримання їх веде до страждань. Необхідність прояву фізичної сміливості (як здатність до агресивних дій проти іншої особи) «вичавлює» по краплині з них їх звичні уявлення про себе, як про надійну та порядну людину.

«Надмірна» сміливість військовослужбовців з ознаками ПТСР є наслідком не стільки прагненнями керуватися ідеалами – захист Батьківщині чи вірність присязі тощо, - скільки наслідком побоювання не відповідати очікуванням оточуючих, прагненням не втратити почуття власної гідності (повагу інших та самоповагу) через звинувачення у боягузтві. В структурі їх

цінностей провідне місце посідають сміливість та професійність. Обидва ці фактори в групі військовослужбовців з симптомами ПТСР передбачають ставлення до них, як до таких, що вимагають дій на межі власних можливостей. Інші фактори в структурі їх військових цінностей свідчать про розшарування в них почуття єдності зі своєю командою – керування власними уявленнями про доцільні дії, що робить їх мало керованими, такими на яких складно покласти товаришам по зброї та командирам в бойових умовах.

Список посилань:

1. Колесніченко О.С. Методика «Оцінки травматичності бойового досвіду» у військовослужбовців-учасників бойових дій. Український психологічний журнал, 2018. 3:78-95. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2018_3_8

2. Мацегора Я.В., Приходько І.І., Колесніченко О.С. Особливості цінностей військовослужбовців Національної гвардії України. Честь і закон, 2022. 2(81):127-138. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/2/81/263826>

3. Приходько І.І., Колесніченко О.С., Мацегора Я.В. Експрес-опитувальник “Дезадаптивність” : розроблення, апробація, психометричні показники. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологія, 2017. 3(9): 78-95. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2017_3_8.

4. Keane TM, Caddell JM, Taylor KL. Mississippi Scale for Combat-Related Posttraumatic Stress Disorder: Three studies in reliability and validity. Journal of Consulting and Clinical Psychology. 1988;56(1):85–90. DOI: 10.1037//0022-006x.56.1.85

КРУТЬ ПЕТРО ПАВЛОВИЧ, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри військової підготовки, Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Харків)

БАБАК СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри військової підготовки, Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Харків)

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ МАНІПУЛЮВАННЯ КОНТЕНТОМ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Особовий склад сил оборони України для успішного виконання службово-бойових завдань потребує постійного надходження всебічної інформації. Взагалі, на сучасну людину впливає не лише постійний інформаційний зв'язок з відповідним соціально-культурним середовищем (або його відсутність), але більшою мірою – обсяг, зміст та структура інформаційного контенту, який сприймається та обробляється конкретною особою.

Маніпулятивні властивості усього складу сучасних засобів масових комунікацій зумовлені процесом їх функціонування, завзятою боротьбою за максимально кількісну аудиторію, використанням принципів відбору контенту, який ледве сумісний із змістовними аналітичними повідомленнями, і тому, створює суттєві перешкоди для формування інформаційної моделі життєвого простору, що мусить відповідати адекватної реальності.

Серед зазначених принципів мають бути:

- емоційна привабливість теми і змісту інформаційного повідомлення для створення відповідного контенту;
- неординарність фактів, які складають інформаційне повідомлення, що зумовлює висвітлення засобами масових комунікацій негативного контенту, переважно спекулятивного спрямування.

В сучасних соціально-політичних реаліях вплив інформації стає домінантним фактором управління усім соціумом та його провідними соціальними інститутами, тому адміністративний та силовий тиск заміщується

на постійний та всебічний (майже тотальний) інформаційний вплив та справжнє психологічне підкорення.

Особливу небезпеку створюють латентні чинники інформаційно-психологічної маніпуляції: емоції, мова, терміновість і сенсаційність, повторення, дрібний розподіл інформаційної події та обов'язкове усунення її з відповідного контексту, тоталітаризм джерела повідомлення та відповідного рішення, постійна суміш інформації та особистісних вражень та думок, маскуванню змісту інформаційного контенту вагою лідерів суспільної думки, максимальна авторизація стереотипів, суцільна некогерентність висловлень та повідомлень у межах запропонованого засобами масової комунікації актуального контенту.

Базовою умовою успішної маніпуляції є відсутність належного психічного ресурсу особистості, вкрай потрібного для критичного сприйняття актуальної інформації.

Серед відомих тлумачень методів маніпуляції свідомістю громадян (особливо, особового складу сектору безпеки та оборони України) за допомогою засобів масової комунікації доцільно виокремити:

1. Спотворення та фабрикація фактів за допомогою принципу «демократії інформаційного шуму» - знищення повідомлення, яке мусить потрапити до аудиторії, у хаотичному масиві безпорадної інформації.

2. Маніпулятивна семантика:

- зміна сенсу слів та понять;
- спрощення, стерео типізація явища, що є об'єктом повідомлення;
- безальтернативні ствердження та численні повторення, що роблять інформацію значущою та безумовною для цільової аудиторії.

3. Використання особистісної сугестії, впровадження агресивного переконання аудиторії у власній компетенції автора контенту, намагання стати її альтер-его, другим «Я».

4. Трансляція часткового факту у сферу у сферу загального, із системними властивостями.

5. Створення фейків, містифікація, використання чуток, примітивних побутових тлумачень у контексті нераціональної «теорії змови» для пояснення актуальної соціально-політичної ситуації.

6. Максимілізція емоційного впливу на аудиторію за допомогою тотальності варварського насильства, вбивства, терору і т. ін.

7. Метод «залякування», коли аудиторію примушують обирати мінімальне лихо та негаразди у контексті максимальної фрагментації інформаційного контенту з метою, позбавити аудиторію спроможності формувати адекватну модель життєвої реальності.

Таким чином, у діючій системі морально психологічного забезпечення службово-бойової діяльності особового складу сектору безпеки та оборони, зростає вага засобів захисту від системної маніпуляції на всіх рівнях активності соціального суб'єкту. Особливе місце, серед зазначених засобів, посідає актуалізований особистісний когнітивно-поведінковий ресурс захисників та захисниць України.

КУЗІН ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ, аспірант кафедри МНС та ТМ,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

КАЛАШЧЕНКО СВІТЛАНА ІГОРІВНА, доктор філософії (PhD),
старший викладач кафедри МНС та ТМ, Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця

ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЛОГІЧОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ ПРАЦІ ФАХІВЦІВ ГРУП ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ

В наш час все більшої актуальності набуває загроза використання зброї масового ураження як під час військових конфліктів, так і терористичних актів. Беручи до уваги останні події в світі, а саме російсько-українську війну, яка триває з лютого 2022 року, азербайджано-вірменський військовий конфлікт (вересень 2023 року) та загострення ізраїльсько-палестинського конфлікту (вторгнення ХАМАСу в Ізраїль в жовтні 2023 року), гостро постає питання не тільки підготовки фахівців, які будуть реагувати на ХБРЯ-загрози, але й забезпечення їх психологічної адаптації до екстремальних умов праці.

Беручи до уваги особливості ХБРЯ-загроз, на них оперативно мають давати відповідь фахівці груп швидкого реагування (ГШР) [1]. Однак, в Україні даний контингент співробітників формується з цивільних осіб, які не мають попередньо ні спеціального фізичного, ні психофізіологічного, ні психологічного відбору [2, 3]. Однією з перших проблем, яка постає перед працівниками ГРШ - це їх неготовність працювати в умовах, пов'язаних з ризиком для життя (наприклад, робота в осередках хімічної чи біологічної загрози). Наступним суперечливим питанням є недостатній рівень фізичної підготовки, який необхідний для роботи в польових умовах при виїзді на місце події, а також ряду захворювань (бронхіальна астма, епілепсія тощо).

Фізична підготовка є необхідним елементом, як при роботі з засобами індивідуального захисту (ЗІЗ), так і при проведенні деконтамінаційних робіт. Окрім фізичної підготовки при роботі із ЗІЗ необхідно мати необхідні психологічні якості, такі як: відсутність панічних атак при надяганні респіратору чи протигаза, відсутність фобій (страх зачинення в обмеженому просторі, страх задухи, страх крові чи потерпілих, які потребують невідкладної допомоги), втрати свідомості; наявність стресостійкості в умовах роботи, пов'язаних як з дефіцитом інформації, так і з дефіцитом часу для прийняття рішення.

Окремо слід звернути увагу на обмежений час для зборів та виїзду в осередок небезпеки фахівців ГШР (в середньому 1-2 години). Цей аспект

роботи також має психологічний вплив на особовий склад, а саме змушує людей постійно знаходитися в стані готовності та вимагає бути мобільними для забезпечення своєчасної та якісної відповіді на можливі загрози.

Ще одним елементом, що може перешкоджати виконанню професійних обов'язків - це проблеми з комунікацією (як між собою, так і з іншими групами людей, залученими в проведенні рятувальних робіт в осередках ХБРЯ-загрози), делегацією повноважень та сумісною роботою в команді [4, 5]. Командна робота - один із головних елементів для успішної роботи ГШР, однак вона включає в себе наявність як голови групи (людини, що володіє лідерськими якостями), так і людей, що будуть виконувати розпорядження не намагаючись перехопити ініціативу у голови групи. Виникнення суперечливих ситуацій в ГШР може поставити під загрозу не тільки виконання завдання, але й становити загрозу як для членів ГШР, так і для потерпілих, що потребують їх допомоги (наприклад, при виконанні деконтамінаційних чи дезактиваційних заходів).

Таким чином, психологічна адаптація до екстремальних умов праці фахівців ГШР та налагодження їх командної взаємодії є необхідними чинниками для забезпечення якісного виконання ними професійних обов'язків та збереження життя людей в осередках небезпеки (як особового складу так і цивільного населення).

Список посилань:

1. Черненко, Л. М., Кузін, І. В., Калашченко, С. І., Фабіш, А. Д., Остапчук, Т. М. Кадровий потенціал окремих регіональних груп швидкого реагування на у сфері громадського здоров'я // Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини» (Київ, 15 березня 2023 р.) / за загальною редакцією член-кор. НАМН України, професора С.Т. Омельчука. 2023. С. 210-212
2. Гринзовський, А. М., Черненко, Л. М., Кузін, І. В., Калашченко, С. І., Фабіш, А. Д., Луцак, О. О. Надзвичайні ситуації у сфері громадського здоров'я

в системі підготовки магістрів громадського здоров'я // Матеріали науково-практичної конференції за міжнародної участі «Освітній процес підготовки лікарів в умовах сучасного світу: Виклики та перспективи» 28 вересня 2022. 2022. С. 57-60

3. Гринзовський, А. М.; Волянський, П. Б.; Калашченко, С. І. Домедична допомога в екстремальних ситуаціях та медичний захист населення в надзвичайних ситуаціях: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2018. С. 216

4. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.11.2023 № 2573 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (Звернення 12.11.2023)

5. Лінніков, С. В., Миронюк, І. С. Комунікаційні кризи у сфері громадського здоров'я України: старт вакцинації від COVID-19 у одеській області // Громадське здоров'я в глобальному та регіональному просторі – виклики в умовах пандемії COVID-19 та перспективи розвитку : матеріали Третього міжнар. укр.-нім. симп. з громад. здоров'я. 22–24 верес. 2021 р. Тернопіль : ТНМУ, 2021. С. 6-9.

ЛЯСКА ОКСАНА ПЕТРІВНА, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Вінниця

ОСОБИСТІСНА ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ПОКАЗНИК І КРИТЕРІЙ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО КОМАНДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Під час суттєвих навколишніх змін особистісний потенціал людини до переживання тривоги зростає, оскільки людина не знає чого очікувати від прийдешнього моменту, яких заходів необхідно вжити, чи буде досягнуто

бажаного результату. Психологічна безпека є тим внутрішнім засобом, який зв'язує змінну ситуацію, обставини зі здоров'ям, стійкістю та благополуччям окремих людей і команд. За даними Hebles et al.[1], почувачись у безпеці на робочому місці та не наражаючись на міжособистісні ризики, працівники можуть переживати менший рівень стресу, що, в свою чергу, зменшує емоційні та когнітивні його наслідки. Зокрема, психологічна безпека може бути важливим механізмом зменшення стресу шляхом створення атмосфери довіри та безризикового спілкування в групі. Якість задоволення потреби в психологічній безпеці, на думку Frazier et al. [2], впливає на продуктивність команд. Вона суттєво пов'язана з виконанням завдань, обміном інформацією, готовністю, поведінкою та творчістю.

Незважаючи на переконливі докази користі психологічної безпеки та її необхідності в періоди суспільних криз, існує не так багато організацій, які можуть створювати психологічно безпечне середовище. За словами Edmondson, навіть якщо в організації немає токсичного середовища, люди все одно можуть уникати міжособистісних ризиків, необхідних для досягнення прогресу в стратегіях трансформації, яких вимагає середовище[3]. Багато досліджень вказують на важливості якісних стосунків для створення відчуття психологічної безпеки (Carmeli; Frazier; Newman et al.). І хоча сьогодні є багато досліджень щодо переваг психологічної безпеки та її необхідності, але досі існує необхідність розгляду питань особистісної безпеки, відчуваття себе в безпеці задля можливості налагодження зв'язків з людьми, створення психологічно безпечної команди.

Авторами концепції психологічної безпеки в світовому науковому товаристві вважаються професори Schein і Bennis. Вони стверджували, що психологічна безпека має важливе значення для відчуття людиною себе в безпеці і виявляється в її здатності змінити власну поведінку у відповідь на мінливі організаційні виклики. Найбільш вживане визначення в наукових дослідженнях було введено Edmondson: «Психологічна безпека — це спільне

переконання членів команди в тому, що команда безпечна для міжособистісних ризиків» [3, с.354]. Авторка вважає психологічну безпеку атмосферою з фокусом на продуктивному обговоренні, що дає змогу вчасно виявити та запобігти проблемам і досягти спільних цілей, оскільки члени команди відчують меншу потребу зосереджуватися на самозбереженні. У психологічно безпечному середовищі люди вірять, що якщо вони роблять помилки, інші не будуть карати їх за це чи думати про них гірше. Вони також вірять, що інші не будуть обурюватися або карати їх за те, що вони звертаються за допомогою, інформацією чи рецензією. Однак, щоб створити атмосферу психологічної безпеки, потрібні вміння комунікації, взаємодії, з'ясування думок, ставлень, очікувань членів команди. За висновками Buruck, гострий психосоціальний стрес може погіршити процеси емпатії. Це вказує на те, що для встановлення конструктивного зв'язку з іншими задля психологічної безпеки в команді, потрібно спершу відчути себе в безпеці.

Відповідно до теорії самовизначення, індивід почувається в безпеці, коли його основні психологічні потреби задоволені. Згідно з авторським баченням, люди від природи схильні до внутрішньої мотивації та інтеграції цілей. Вони можуть сприймати свої психологічні потреби як такі, які активно підривають інші (це називається «перешкодою потреби»). Поведінка, що перешкоджає автономії або побудована на контролі, включає використання винагород, використання залякуючого спілкування, висування вимог без їх обґрунтування, використання хибної поваги та надмірного особистого контролю. Поведінка, яка перешкоджає розвитку компетенцій, полягає в підкресленні недоліків інших, перешкоджанні людям виконувати важкі завдання, посиленні повідомлення, що хтось некомпетентний, і сумнівах у їхній здатності вдосконалюватися. Поведінка, що перешкоджає родинним стосункам, включає віддаленість від інших, відсутність емоційного зв'язку, виключення їх, відсутність бажання слухати, використання технік недоступності, коли це необхідно. Поведінка, яка описується як поведінка, що перешкоджає потребі, є

саме тією, яка загрожує психологічно безпечному середовищу.

Коли людина вірить, що інші не каратимуть її за звернення допомогти, що інші не виключатимуть її зі стосунків, не сумніватимуться в здатності вдосконалювати власні спроможності або не використовуватимуть на її адресу залякуючі висловлювання, то така команда стає для неї безпечною в плані міжособистісних суперечностей. Коли люди відчують перешкоди задоволення потреб, вони, наймовірніше, відчують дезадаптивні наслідки, такі як виснаження, депресія, негативний вплив і фізичні симптоми (Bartholomew et al.). А це означає, що коли потреби людини не задовільняються, створюється психологічно небезпечне середовище.

Stanley та інш. [4] провели мета-аналіз, вивчаючи позитивний вплив на показники особистісного психічного благополуччя задоволення основних потреб. У проведеному дослідженні встановлено, що вищий рівень позитивного впливу був пов'язаний із задоволеністю потреби в автономії, компетентності та спорідненості. Коли базові потреби людини задоволені, вона відчуває себе в безпеці.

У висновках автора є припущення, що співчутливі люди здатні фізіологічно адаптувати емоційні реакції до стресових подій з більшою гнучкістю. Крім того, виявляється, що навчання самоспівчуття знижує здатність оборонятися перед соціальною загрозою. Таким чином, коли базові потреби не задовольняються, для побудови ефективних стосунків психологічно безпечного середовища, необхідне самоспівчуття.

Співчуття до себе широко описується як ставлення до себе з добротою та турботою, коли людина переживає негативні життєві події. Зокрема, співчуття до себе визначається як таке, що складається з трьох компонентів: доброти до себе (тобто бути добрим до себе, коли стикаєшся з болем і недоліками), гуманності (тобто розглядати особисті страждання як частину спільного людського досвіду) і уважності (усвідомлення болючих думок і почуттів без їх уникнення або перебільшення). Загалом авторські дослідження підтверджують

думку, що співчуття до себе позитивно пов'язане з емоційним благополуччям, а негативно – із досвідом життєвого стресу та негативного впливу. У Kotera і Van Gordon знаходимо, що навчання самоспівчуття позитивно впливає на благополуччя, пов'язане з роботою. Крім того, було показано, що співчуття до себе має позитивний зв'язок із задоволенням основних потреб.

Однією з умов, що забезпечує позитивні стосунки в команді, а отже і безпечне середовище, на думку [5], є зацікавленість людини в благополуччі інших і здатність співпереживати іншим. У той час, як позитивні відносини означають інтерес до інших, соціальне прийняття означає, що інші люди сигналізують, що вони хочуть включити певну особу у свої групи та стосунки.

Підсумовуючи результати проведених досліджень з питань формування безпечного середовища (середовища психологічної безпеки) в командах, відзначаємо, що воно може бути побудоване, якщо опиратиметься на наступні постулати: співчуття до себе позитивно впливає на психологічно безпечне командне середовище; зв'язок між самоспівчуттям і позитивними відносинами та соціальним визнанням опосередковується позитивним впливом; задоволення базової потреби позитивно пов'язане з позитивними впливами в команді; задоволення базової потреби пом'якшує зв'язок між співчуттям до себе та позитивним впливом в командному середовищі. При низьких рівнях задоволення базової потреби високий рівень самоспівчуття пов'язаний із сильним позитивним впливом, але при високому рівні задоволення базової потреби самоспівчуття не пов'язується із позитивним впливом; посередництво позитивного впливу на зв'язок між співчуттям до себе та позитивними стосунками та соціальним схваленням модерується задоволенням базової потреби.

Ми припускаємо, що перш ніж люди зможуть побудувати психологічно безпечне середовище, їм потрібна позитивна емоція, яка створюється або задоволенням базової потреби, або співчуттям до себе у випадку, коли задоволення базової потреби є низьким. У задоволенні базових потреб частково

прослідковується індивідуальна відповідальність. Це також робить роль організації більш зрозумілою в тому, що вона повинна створювати умови, за яких люди отримують достатньо можливостей для задоволення своїх базових потреб у автономії, зв'язку та компетентності.

1. Hebles, M., Trincado-Munoz, F., and Ortega, K. (2022). Stress and turnover intentions within healthcare teams: The mediating role of psychological safety, and the moderating effect of COVID-19 worry and supervisor support. *Front. Psychol.* 12:758438. doi: 10.3389/fpsyg.2021.758438;

2. Frazier, M. L., Fainshmidt, S., Klinger, R. L., Pezeshkan, A., and Vracheva, V. (2017). Psychological safety: A meta-analytic review and extension. *Pers. Psychol.* 70, 113–165. doi: 10.1111/peps.12183;

3. Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Adm. Sci. Q.* 44, 350–383. doi: 10.2307/2666999;

4. Stanley, P. J., Schutte, N. S., and Phillips, W. J. (2021). A meta-analytic investigation of the relationship between basic psychological need satisfaction and affect. *J. Posit. Sch. Psychol.* 5, 1–16. doi: 10.47602/jpsp.v5i1.210;

5. А.С. Харченко (2012). Психологічна безпека особистості викладача вишу. *НАУКОВИЙ ВІСНИК Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2 (2). С.443-450.

ПОНОМАРЕНКО ЯНА СЕРГІЇВНА, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського
національного університету внутрішніх справ, м. Харків

ДУХОВНЕ ЛІДЕРСТВО В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Проблема духовності все частіше стає об'єктом дослідження серед науковців. Питання внутрішніх ресурсів поліцейських у боротьбі зі стресом, вимогами та мінливими обставинами професії є вельми актуальним

дослідженням в умовах українського сьогодення. Для сучасних працівників поліції виконання професійних обов'язків супроводжується додатковими ризиками та невизначеністю, що спонукає до пошуку дієвих методів протидії негативним явищам у діяльності. Техніки емоційної дисрегуляції, саморелаксації, самоуправління, психологічної резилентності та ін., вже довели свою ефективність та важливість у практиці діяльності фахівців екстремального профілю. Ми пропонуємо, дослідити нові та не менш дієві методи роботи з негативними наслідками професійної діяльності для психічного здоров'я та благополуччя поліціантів. Одним з таких методів, на нашу думку, може бути – духовне лідерство.

В науковій літературі присутня велика плутанина щодо визначення феноменології поняття духовності через суб'єктивний характер цього терміну. Етимологічно духовність походить від латинського слова «spiritus», що означає «подих» або «жива істота». В закордонних студіях духовність описується з точки зору «внутрішнього її зародження», головним постулатом є думка про те, що ядро духовності походить зсередини людини. Разом з тим, деякі дослідники сходяться у думці, що духовність – це те, що інформує та формує почуття особистості, мету та напрямок. Дехто визначає конструкт духовності як унікальний досвід встановлення зв'язку та єдності з навколишніми людьми та світом. Більшість вчених трактують духовність як індивідуальний засіб розуміння своєї ідентичності та покладених обов'язків. Духовність надає людині своєрідне відчуття того, що є щось більше, ніж власне «Я», і це допомагає їй усвідомити, що вона не є центром всесвіту, а нерозривно пов'язана з усіма іншими людьми [4].

Варто вказати, що інші науковці обговорюють духовність в ракурсі її зв'язку з релігією, адже деякі люди оцінюють свою духовність через віру та релігійні переконання. Обґрунтування такої думки може лежати в основі уявлень про те, що духовність містить в собі пошук чогось «священного», що може бути виражене через релігію та духовні практики. Наприклад, деякі

науковці вказують, що духовність характеризується як трансцендентність, котра свідчить про силу поза межами особистості, яка містить, щось божественне, святе і включає молитву, медитацію, релігійні практики тощо.

Ми погоджуємося з думкою, що духовність є багатогранною конструкцією, яка нерозривно пов'язана з пошуком зв'язку з чимось значущим, що виходить за межі нашого звичайного життя, а також допомагає долати складні ситуації, віднаходити в собі сили та продовжувати йти вперед всупереч проблемам та негараздам.

Крім того, дослідження духовності все більше охоплюють як вивчення особистості у цілому, так і фокусуються на вивченні добробуту в діяльності через призму духовної складової працівників. Науковці зазначають, що духовність допомагає людині відчувати ментальний зв'язок на роботі, а також стимулює культурну трансформацію особистості, починаючи з аналізу поведінки людини, прийняття нею рішень і особливостей розподілу ресурсів. В професійній діяльності ризиконебезпечних професій, ми вважаємо, провідне місце посідає усвідомлення сенсу, мети та відчуття задоволення від своєї діяльності. Так, термінологічно духовність на роботі представляється як процес застосування своєї духовності через професію. Духовність в професійній діяльності може бути схарактеризована як визнання внутрішнього життя, яке живить і живиться значущістю своєї роботи, котра має суспільно-важливе значення.

Інтерес дослідників до духовності в діяльності неупинно зростає, оскільки питання мотивації людей ризикувати своїм життям, зазнавати травм, готовність виконувати свою роботу в напружених умовах попри страх, втому та невизначеність є доволі цікавою науковою проблемою в психології, яка не втрачає своєї актуальності. Автором і розробником теорії духовного лідерства є L. Fry. Дослідник запропонував модель духовного лідерства, яка пояснює вплив духовності на результативність діяльності. Ключовими факторами успішної діяльності, згідно з автором теорії, виступають здоров'я, стресостійкість,

продуктивність, добробут та відданість роботі. L. Fгу вважає, що духовне лідерство є важливим чинником трансформаційних процесів не лише під час діяльності, а й період фахової підготовки. Адже духовне лідерство забезпечує план щодо позитивного сприяння на добробуту працівників, досягнення ними успіху та ефективності [3].

Важливо вказати, що запропонована модель духовного лідерства ілюструє якості внутрішнього життя або духовної практики для виховання у собі рис, необхідних для мотивації через духовну самореалізацію у професії. Ми вважаємо, що особливо актуальна теорія духовного лідерства у професіях, які зосереджені на допомозі іншим, де цінність життя є найвищою мірою та метою.

Теорія духовного лідерства є причинно-наслідковою моделлю, котра містить у собі наступне:

По-перше, формування у працівників трансцендентного бачення щодо свого покликання та сенсу діяльності. У зв'язку з цим, працівники стануть більш лояльними та відданими своїй справі. Це запобігає плинності кадрів, адже духовні потреби працівників будуть задовільнені повною мірою.

По-друге, запровадження професійної культури, котра буде базуватися на моралі, любові та забезпечуватиме відчуття членства й приналежності до даної професійної спільноти. Це мотивуватиме працівників збільшувати свою продуктивність, а також допоможе у досягненні успіху.

По-третє, реалізація аспекту свого життя, який відповідає за почуття задоволеності. Люди, які відчувають, що вони мають мету, то вони схильні високо оцінювати своє життя, усвідомлюючи свою важливість та користь [1].

Згідно з L. Fгу, основу духовного лідерства варто розглядати як духовну практику, яка сприяє надії, вірі, любові. Головною тезою духовного лідерства є думка про те, що індивід може брати участь у роботі та одночасно демонструвати високий рівень позитивного здоров'я, організаційної відданості та майстерності. Можна сказати, що духовне лідерство дає працівникам упевненість бути тими, ким вони є на робочому місці, і це, своєю чергою,

допомагає їм максимально реалізувати свій потенціал.

У дослідженні U. Mubasher зі співавторами йдеться, що існує висока узгодженість між рисами духовного лідерства: альтруїстичною любов'ю, вірою та надією, однак духовне благополуччя та уявлення були найменш перевіреними показниками. Згідно з отриманими результатами науковців, необхідне прискіпливе вивчення духовного лідерства в секторі безпеки та оборони, особливо серед поліцейських та військових. Дослідники пишуть, що модель духовного лідерства є теорією, яка покращує духовний добробут груп ризиконебезпечних професій [5].

Припускаємо, що підвищення ефективності роботи та досягнення бажаних цілей є ключовими принципами даної теорії духовного лідерства. Вважаємо, що використання даної теорії, можливе, з метою дослідження впливу духовності на задоволеність роботою та продуктивність серед поліцейських. Варто підкреслити, що духовність у поєднанні з творчістю матиме високі показники ефективності. Наявна теорія духовного лідерства також піддавалася критиці, деякі дослідники вважають, що у теоретичній моделі є наступне:

По-перше, притаманний брак «інструментів» вимірювання духовності у професійній діяльності.

По-друге, відсутні перспективи духовності з історичної та політичної точок зору.

По-третє, багато невдалих спроб операціоналізувати духовність [2].

Здійснений теоретичний аналіз закордонного досвіду щодо проблеми духовного лідерства у професійній діяльності засвідчив, що існує потреба у проведенні якісних емпіричних досліджень моделі духовного лідерства. Вивчення духовного досвіду поліцейських є доволі актуальною та мало розроблюваною науковою проблемою в українській психології. Духовне лідерство в практиці поліціювання, на нашу думку, може стати основою для подальшого емпіричного дослідження. Ми вважаємо, що отримані результати матимуть цінність з точки зору розуміння поліцейськими механізму бачення

свого професійного сенсу через духовне покликання. Знання щодо духовної складової у діяльності поліції здатне позитивно позначитися на їх психологічному здоров'ї, задоволеності від роботи, організаційній відданості та результативності. Вивчення духовності серед офіцерів поліції може сприяти просуванню позитивних соціальних змін, покращенню поліцейської культури, професійної підготовки з точки зору інтеграції духовного виміру у діяльність поліції.

Список використаних джерел:

1. Abbas A., Shuairidi F., Ekowati D., Anwar A., Saud M. Spirituality at Workplace: Role of Spiritual Leadership, Productivity, and Emotional Exhaustion. Research Square. 2021. №1. P.1-24.
2. Ali M., Usman M., T. Soetan G., Saeed M., Rofcanin Y.. Spiritual leadership and work alienation: analysis of mechanisms and constraints. The Service Industries Journal. 2022. №42(11-12). P. 897-918.
3. Fry L.W., Latham J.R., Clinebell S.K., Krahnke K. Spiritual leadership as a model for performance excellence: A study of Baldrige award recipients. Journal of Management, Spirituality & Religion. 2017. №14(1). P. 22-47.
4. Jiang J., Ye Z., Liu J., Shah W.H., Shafait Z. From «doing alone» to «working together» – Research on the influence of spiritual leadership on employee morale. Frontiers in Psychology. 2023. №14. P. 992910.
5. Mubasher U., Salman Y., Irfan S., Jabeen N. Spiritual leadership in organizational context: A research gap in South Asia. South Asian Studies. 2017. №32(1). P. 205-218.

СТАДНІК АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, кандидат медичних наук,
доцент, доцент кафедри військової підготовки, Харківський національний
університет внутрішніх справ (м. Харків)

ВАЩЕНКО ІГОР ВЛАДИСЛАВОВИЧ, кандидат історичних наук,

доцент, доцент кафедри військової підготовки, Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Харків)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ З МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА КАФЕДРІ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Забезпечення високої якості підготовки фахівців для Збройних Сил України є одним з пріоритетних завдань для закладів вищої освіти, особливо в умовах війни [1]. Реалії сьогодення поставили важливе питання підготовки для українського війська офіцерів нового покоління – патріотів та професіоналів. Це є можливим виключно в разі отримання ними якісної освіти [2,3].

Підготовка майбутніх офіцерів з морально-психологічного забезпечення на військовій кафедрі вишу передбачає формування низки компетентностей, однією із важливих є професійна компетентність. Все це вимагає вирішення певних завдань щодо якісної підготовки офіцерів з морально-психологічного забезпечення, поліпшення викладання у військових вишах та покращення теоретичної та практичної підготовки фахівця з організації та методики роботи з особовим складом.

Ми пропонуємо наступну структуру професійної компетентності офіцера з морально-психологічного забезпечення: загальновійськова, психолого-педагогічна, соціально-комунікативна, морально-етична, акмеологічна, організаційно-правова та фізична компетентності. Де загальновійськова компетентність передбачає, що курсанти/студенти повинні оволодіти знаннями щодо: законодавства, статутів ЗСУ, загальної тактики і топографії, стрійової та вогневої підготовки. Психолого-педагогічна компетентність передбачає засвоєння знань та умінь з: психологічної допомоги, психопрофілактики, організації та методики роботи з особовим складом в підрозділі, педагогічної діяльності щодо виховання патріотизму та відданості українському народові.

Соціально-комунікативна компетентність відображає можливості офіцера з морально-психологічного забезпечення до спілкування всередині чіткої військової ієрархії, навички організації та керівництва особовим складом, особисті лідерські якості, вміння вирішувати різні соціально-психологічні проблеми (девіантна, делінквентна поведінка й т.і.), надавати необхідну психологічну допомогу клієнтам незалежно від їх військового звання, посади, освіти, релігійних поглядів, раси та ін. Морально-етична компетентність формує у курсантів/студентів ціннісні орієнтації та особистісні сенси, завдяки яким вони на практиці будуть керуватимуться принципами совісті та співчуття, любові до Батьківщини, самопожертви, бачитимуть у клієнтові особистість. Акмеологічна компетентність полягає у здатності до швидкого реагування на мінливі умови службово-бойової діяльності, творчій самореалізації, активності, ініціативі та саморозвитку. Організаційно-правова компетентність передбачає організацію виконання управлінських рішень, знання законодавства, нормативних актів, наказів та інструкцій щодо професійної діяльності, розуміння їх відповідності інтересам Вітчизни і законним правам та обов'язкам військовослужбовця. Фізична компетентність формує фізичну підготовленість та відповідність офіцера з морально-психологічного забезпечення виконання завдань військової служби.

Таким чином, запропонована структура професійної компетентності офіцера з морально-психологічного забезпечення розглядаються як ефективний інструментарій організації системи підготовки українського офіцера нового покоління - патріотично налаштованого та професійно-компетентного.

Список посилань:

1. Babak, S. A., Stadnik, A. V., & Neminskyi, I. V. (2021). Kompetentnist u pidhotovtsi maibutnikh ofitseriv z moralno-psykholohichnoho zabezpechennia na viiskovii kafedri universytetu [Competence in training future officers for moral and psychological support at the military department of the university]. International

Journal of Education and Science, 4(1), 33–40. <https://doi.org/10.26697/ijes.2021.1.4>
[in Ukrainian]

2. Krut, P. P., Stadnik, A. V., & Vashchenko, I. V. (2021). Moralno-psykholohichne zabezpechennia pidhotovky ta zastosuvannia Zbroinykh Syl Ukrainy: sotsialno-humanitarnyi vymir [Moral and psychological support of training and using of the Armed Forces of Ukraine: Socio-humanitarian dimension]. International Journal of Education and Science, 4(2), 61–66. <https://doi.org/10.26697/ijes.2021.2.6>
[in Ukrainian]

3. Стаднік А. В., Ващенко І. В. Формування психологічної готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань за призначенням в процесі навчання // International Journal of Education and Science, 2(4), 42-43 <https://doi:10.26697/ijes.2019.28>

ФЕДОРЕНКО ОЛЕНА ІВАНІВНА, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки та психології, Харківського національного університету внутрішніх справ.

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ТА ЕКСТРЕНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

За визначенням ВООЗ, перша психологічна допомога – це сукупність заходів психологічної підтримки та практичної допомоги людям, які страждають або відчують потребу в чомусь.

Такої допомоги особливо потребують люди, які перебувають у кризовому стані або ті, хто тільки-но пережив чи переживає травмівну подію [1; 4]. В Україні поняття «перша психологічна допомога» частіше використовують, щоб описати заходи, які надають фахівці-психологи (лікарі) або ті, хто пройшли спеціальну підготовку, або люди, які знаходяться поруч із людиною, яка пережила травмівну подію, у момент прояву у неї гострого стану [2; 4].

Відповідно до рекомендацій ВООЗ, надання першої психологічної допомоги необхідно здійснювати з дотриманням таких основних принципів: 1) захист безпеки, гідність і прав людини; 2) адаптація дії з урахуванням культурних традицій потерпілих; 3) мати інформацію щодо інших заходів, що проводяться в екстремальній (чи надзвичайній) ситуації; 4) самозбереження і безпека при наданні першої психологічної допомоги [1; 2].

Як зазначають [3; 4], перша психологічна допомога характеризується: 1) короткотривалістю; 2) невідкладністю; 3) наданням допомоги безпосередньо на місці виникнення гострого стану (або в безпосередній близькості від нього); 4) передбачуваністю результатів допомоги; 5) заходи мають бути спрямовані на досягнення конкретних результатів: захист від подальшого травмування, стабілізація психічного стану потерпілого, оцінка його нагальних потреб та проблем, практичне задоволення базових потреб (вода, їжа, сон), інформування щодо ситуації та способів поліпшення функціонування, допомога у встановленні зв'язку з близькими, членами родини чи іншими особами, які можуть надати підтримку, інформування щодо відповідних служб, які можуть бути корисними потерпілому тепер чи в майбутньому).

Методи, які використовують при наданні першої психологічної допомоги залежать: від особливостей ситуації (воєнний чи побутовий конфлікт, ДТП, втрата близької людини тощо) від стану постраждалого та від рівня підготовки того, хто допомагає.

У психологічній практиці також виокремлюють екстрену психологічну допомогу.

Екстрена психологічна допомога – це система короткотривалих заходів, що надаються постраждалим у зоні екстремальної ситуації безпосередньо чи в найближчий час після травмівної події [2; 4]. Зазвичай це поняття використовують, описуючи роботу рятувальників у зоні екстремальної чи надзвичайної ситуації.

Екстрена психологічна допомога здійснюється з дотриманням таких

принципів: 1) невідкладність, тобто заходи вживають одразу, відповідно до ситуації. У разі гострої реакції на стрес, якщо людині вчасно надати належну підтримку і психологічну допомогу, то, за свідченням фахівців, більшість потерпілих успішно адаптуються до пережитого і не страждатимуть від ПТСР та супутніх розладів (залежності від психоактивних речовин, депресії, тривожних та поведінкових розладів тощо). Що більше часу пройде після травмивної події, то більша ймовірність розвитку хронічних розладів; 2) близькість допомоги до місця події. Невідкладна допомога має надаватися у звичній для потерпілого ситуації та соціальному оточенні, що мінімізує негативні наслідки госпіталізації; 3) очікування, що нормальний стан має відновитися. З постраждалими людьми необхідно спілкуватися, як із звичайними людьми, а не як із неповносправними чи пацієнтами. Необхідно підтримувати в них впевненість у тому, що їхній стан нормалізується; 4) цілісність і простота психологічного впливу. Алгоритм допомоги має бути уніфікований – відвести постраждалого від джерела травматизації забезпечити воду, їжу, відпочинок, безпечне середовище і вислухати; 5) здійснювати вплив на симптом, а не на синдром. Необхідно усунути або зменшити прояв найбільш сильної гострої реакції (наприклад, агресію, плач, істерику, шоківий стан та ін.), яка не дає можливості людині адекватно поводитися. Більш глибока психологічна допомога за необхідності має надаватися професіоналами в безпечному та можливо спеціально облаштованому місці.

Порівняння цих двох видів психологічної допомоги свідчить про те, що вони мають багато спільного у способах реалізації, але відрізняються терміном (швидкістю) надання допомоги людині, залежать від специфіки травмивної події, яка відбулася і особливостей прояву реакцій на травмивні події (фізичні, когнітивні, емоційні, поведінкові).

Отже, враховуючи вище викладене, як перша психологічна допомога, так і екстрена, вимагає попередньої підготовки людини до її надання.

Список посилань:

1. Всесвітня організація охорони здоров'я (2014). Перша психологічна допомога: рекомендації до надання. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44615/45/9789244548202_rus.pdf
2. Перша психологічна допомога. Керівництво щодо роботи. Львів : Видавництво «Друкарські куншти». 2015. 178 с.
3. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Перша психологічна допомога. Львів: Друкарські куншти, 2015. 184 с. URL: <http://patriotdefence.org>
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб./ автор. кол.: Л. Царенко, Т. Вебер, М. Войтович, Л. Гриценко, В. Кочубей, Л. Гридковець. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

ХРИСТЕНКО ВІТАЛІЙ ЄВГЕНОВИЧ, кандидат психологічних наук, доцент, психолог громадської організації Український центр психологічної допомоги та підтримки «Незламний Харків», м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ З МІСЦЕВИМИ МЕШКАНЦЯМИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: ДОСВІД ПСИХОЛОГІВ ХАРКІВЩИНИ

З початку російської агресії була окупована частина території України. Деякі населені пункти вже деокуповані, і ця робота продовжується.

Після деокупації багато мешканців, які пережили окупацію, потребують різноманітної допомоги, в тому числі і психологічної. Ми надаємо саме психологічну допомогу тим, хто її потребує. Ця допомога відбувається за двома основним напрямками: психологічна робота з мешканцями, які після деокупації залишаються у своїх домівках; і робота з тими, хто виїхав з окупованих

територій і знаходиться у місті Харкові. Ці два напрямки психологічної допомоги мають схожі риси, але мають і свої особливості. Адже дуже багато тих, хто виїхав до Харкова, втратили геть усе: рідних, знайомих, сусідів, своє майно, а іноді і всі документи.

Під час такої психологічної роботи ми побачили деякі проблеми, які не дають на достатньому рівні надавати психологічну допомогу тим, хто її потребує. Ці проблеми виникають у молодих психологів, у волонтерів, у психологів з недостатнім досвідом спілкування, у представників влади тощо.

Загальні моменти. Дуже відчувається у людей зміна у ставленні до психології і психологів. Деякі громади наполягають на тому, щоб в першу чергу до них приїхали саме психологи. А ті, хто виїхав із окупації свого часу і перебуває у Харкові, шукають можливість поспілкуватися з психологами. Люди шукають відповіді на питання «я плачу, не можу спати - зі мною все нормально?», «що мені робити, адже я не можу їсти, агресую на оточуючих?», «як мені пережити ...?», «як мені позбутися...?» і т.п. Тобто ставлення звичайних людей до психології змінилося, і люди перестають цуратися психологів, а навпаки шукають з ними зустрічі.

Основні проблеми, які ми побачили останнім часом.

1. Не маючи достатньо знань, майбутні психологи намагаються надавати психологічну допомогу. Тим самим нівелюють значимість професії. Наведу такий приклад. Під час Революції гідності у 2013-2014 рр. недосвідчені психологи намагалися надавати психологічну допомогу учасникам. Вони це робили від щирого серця, але їх дії призводили дуже часто до посилення психологічної травми у тих, хто на майдані в Києві творив новітню українську історію. Адже психологи не враховували особливості надання саме екстреної психологічної допомоги і вид психологічної травми, яку отримали учасники революції.

2. Маленька відповідальність психологів – волонтерів перед своїми клієнтами. «Сьогодні я можу, а завтра – ні» - це нівелює довіру до

психологічної допомоги і до психології в цілому. Адже людина сподівається на психологічну допомогу, а психолог чомусь не зміг (чи не захотів) зустрітися з цією людиною.

3. Надання мешканцям деокупованих населених пунктів не екстреної психологічної допомоги з метою стабілізації стану людини, а намагання провести психотерапію. Психотерапія зазвичай вимагає досить тривалого часу, декілька зустрічей. Але дуже часто в населений пункт психолог приїжджає тільки один раз. Наступний раз психолог може потрапити до цього населеного пункту тільки через тривалий час.

4. Психологи (волонтери) «розкривають» людину під час спілкування. Але не «закривають» цю ж людину перед розставанням з нею. Це позбавляє її вже напрацьованих нею захисних механізмів психологічного захисту.

5. Психологи і волонтери не вміють спілкуватися з дорослими, особливо з людьми похилого віку. Тут треба враховувати декілька моментів: мова спілкування (українська, російська, суржик); положення тіла у просторі (стояти, сидіти, позаду, з боку, з фронту); дистанції спілкування; тактильний контакт, темп спілкування.

6. Треба враховувати особливості спілкуватися з дітьми. Але тут є один нюанс – під час війни діти дуже швидко дорослішають, іноді перекладають всі обов'язки дорослих на себе. І тому спілкування треба будувати не з того, на який вік виглядає дитина, а з того, як дитина думає і розмовляє. Особливо це стосується хлопчиків.

7. Психологи мають бути готовими до того, що їх запитують «а де ти перебував з початку війни?». Всі намагаються не показувати цього, але майже всіх це цікавить.

8. Іноді психологи, волонтери починають під час своєї роботи обговорювати політичні питання. Це призводить тільки до емоційного напруження. Треба уникати обговорення таких питань.

9. Психологи і волонтери дуже часто використовують слова, значення яких

людям не зрозуміло. Наприклад «шелтери» - укриття, іноді використовується в значенні тимчасового місця проживання; «кейтерінг» - накриття столу за межами харчового закладу; «МКП» - місця компактного проживання і т.п.

10. Робота групою. Тобто одна людина, а з нею намагаються працювати декілька психологів одночасно. Таких ситуацій треба уникати.

11. Психологи не дивляться на реакцію місцевих. Тобто, якщо до кордону не дуже далеко, то є ймовірність обстрілів. Звук «виходу» і звук «прильоту» відрізняються. Якщо не далеко працює українська артилерія, то часто дії психологів зі змогою терміново кудись сховатися викликають у місцевих усмішку.

12. У психологів дуже активна жестикуляція чи голосний голос. Треба обмежувати занадто активну жестикуляцію і не кричати, адже у людей, які пережили окупацію, це викликає побоювання і страх.

Що робити не можна чи не рекомендується

- Використання психологом чорних окулярів під час спілкування з людьми. Особливо під час встановлення психологічного контакту.
- Носити психологу, волонтеру, представнику влади прикраси. Багато людей втратили все, і демонстрація прикрас тільки дратує.
- Носити яскравий одяг. По-перше. Багато людей ховалися по підвалах, пережили пожежу, втрату своїх речей. І яскравий одяг психолога, волонтера чи представника влади ніяк не сприяє психологічному контакту. І по-друге. Яскравий одяг робить його власника гарною мішенню для ворожого снайпера чи навідника.
- Довго розмовляти психологу по мобільному телефону. Адже в раніше окупованих територіях не було світла (і телефон неможливо було хоча б зарядити), і окупанти обмежували використання місцевими мобільного зв'язку.
- Жувати гумку. Це зазвичай сприймається як демонстрація того, що «у мене це є, а у тебе цього немає», тобто якесь вихваляння.
- Що мають знати психологи окрім психології:

- мінну безпеку.
- Тактичну медичну допомогу, мати при собі хоча б один турнікет, яким вмієш користуватися.
- Оперативну інформацію на конкретній ділянці фронту, біля якої зараз відбувається психологічна робота. Це в першу чергу стосується тих деокупованих населених пунктів, які знаходяться недалеко від фронту.
- Куди бігти якщо почнеться обстріл (і напрям руху і конкретне сховище). Тобто, надання психологічної допомоги на деокупованих територіях має відбуватися з урахуванням психічного стану людей і конкретної ситуації.

ЩИРБА ТАМІЛА ГАДЖИЇВНА, аспірантка, Харківський національний університет внутрішніх справ, офіцер-психолог командування військової частини А7021

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ В КОНТЕКСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.

У зв'язку з повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України з 24 лютого 2022 року на підставі Указу Президента України № 69/2022 «Про загальну мобілізацію» в державі оголошено та проводиться загальна мобілізація, заходи якої покликані знизити загрозу територіальній цілісності і вимагають підтримання бойової та мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань на рівні, що гарантує адекватне реагування на загрози національній безпеці держави.

Кризова ситуація воєнного стану в Україні вказує на підвищення інтенсивності і щільності вогневого впливу противника, зростання санітарних і психогенних втрат та поступове зниження професійних і фізичних якостей людських ресурсів наших військ (сил) [3, с.76], що посилює увагу до проблеми

оцінювання та відбору мобілізаційних ресурсів. З досвіду ведення бойових дій відомо, що війська, поряд з неминучими фізичними, санітарними, несуть й відчутні психогенні втрати. Дані втрати пов'язані з розладами психічної діяльності, повної або часткової втрати боєздатності. Бойові психогенні травми та розлади виникають, якщо сила впливу стрес факторів бойової обстановки перевищує захисні можливості організму особистості. Так, за даними В. Стасюка у 2014-2015 роках, внаслідок високої інтенсивності бойових дій психогенні втрати військ ЗС України значно перевищили стале відношення до санітарних, яке допустиме в межах 30%, а психічні травми різної важкості отримали близько 80% військовослужбовців [4, с.160]. У роботах зарубіжних авторів зазначається, що складність та екстремальність умов роботи нерідко призводять до порушень у психічній діяльності працівників, появи посттравматичних розладів, схильності до девіантної поведінки, зростання конфліктності та агресії [1], також є дані, що в бою лише 20-25% військовослужбовців проявляють необхідну активність (ведуть прицільний вогонь, доцільно переміщуються на полі бою тощо), інші проявляють пасивність або дезорієнтовані на полі бою [5].

Трансформаційні процеси у Збройних Силах України зумовили посилення психологічного компоненту вивчення проблеми професійно-психологічного відбору. Так, психологічне забезпечення у зарубіжних країнах починається з етапу професійно-психологічного відбору кандидатів, вивчення їх індивідуальних якостей і здібностей [1].

Професійно-психологічний відбір у Збройних Силах України проводиться відповідно до наказу Міністерства Оборони України від 12.09.2022 № 272 «Про затвердження Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту» і є одним із напрямків психологічного забезпечення. Комплекс заходів такого відбору спрямований на раціональний розподіл кандидатів за військовими спеціальностями і забезпечення відповідності психологічних якостей вимогам

військової облікової спеціальності. Професійно-психологічний відбір включає в себе: аналіз психологічних та моральних якостей, біографічних даних, оцінку стану здоров'я, освітньої та фізичної підготовленості, визначення проблем із психічним здоров'ям; має передбачати можливі наслідки від психологічного змісту майбутньої бойової діяльності та закладати оптимальні психологічні умови її здійснення; сприяти розподілу за психічними, психофізіологічними властивостями та попереднім життєвим досвідом (досвід роботи, навички та вміння кандидата у цивільному житті) у бойові (тилові) підрозділи; виявляти слабкі сторони психологічної підготовки кандидата та надавати рекомендації щодо спрямованості роботи психолога у підрозділі. Всі ці дані дають можливість комплексно оцінити спроможність людини опанувати певну військову спеціальність, можливість досягнення в ній певного рівня розвитку й успішного виконання професійних функцій у типових ситуаціях. Такий відбір може провадитися й з військовослужбовцями у військах з метою їх оптимального розподілу за військовим фахом і посадою.

У процесі вивчення обов'язково проводиться робота з виявлення осіб, які притягувались до кримінальної чи адміністративної відповідальності, перебувають під слідством чи судом, психіатричних, туберкульозних, венерологічних, наркологічних диспансерів та інших лікувально-профілактичних закладах. Обов'язковим є проведення медичного відбору, який полягає у вивченні стану здоров'я кандидата, спрямований на виявлення патологій, які можуть перешкоджати здійсненню обов'язків, передбачених певною військово-обліковою спеціальністю або надання рекомендацій медичною службою щодо професійного використання кандидата.

Найголовнішим принципом професійно-психологічного відбору є принципи комплексного, системного та пролонгованого підходу до оцінювання індивідуально-психічних особливостей й інших якостей кандидатів. У процесі відбору проводиться аналіз здібностей, якостей, соціального й життєвого досвіду кандидатів, вивчення характеристик і рис, що дозволяє суттєво

підвищити достовірність прогнозу їх професійної успішності за рахунок можливості компенсації недостатньо розвинутих властивостей іншими позитивно розвинутими психологічними особливостями. Відомо, що на війні набуває особливого значення проблема девіантної поведінки військовослужбовців, оскільки успіх бойової операції, і навіть життя військовослужбовців, залежить від девіантних вчинків (наприклад, зрада). Деякі інші відхилення створюють негативні настрої в підрозділі, дезорганізують взаємодію між військовослужбовцями, внаслідок чого значно зростає бойове навантаження на військовослужбовців, які дотримуються виконання своїх службових обов'язків (наприклад, суїцид та вживання алкогольних чи наркотичних речовин) [5]. Ці патологічні відхилення або акцентуації характеру можуть бути притаманні певною мірою будь-якій людині, і мати мізерні прояви в життєвих ситуаціях, що легко можуть вислизнути від уваги, але при дії стресових факторів, особливо в умовах бойових дій, можуть набувати патологічного характеру та призводити до негативних наслідків, які відображаються не тільки на конкретній людині, а на всьому підрозділі і навіть, призводять до повної невдачі у виконанні бойового завдання. На думку Берегової О.В. «патологічні та непатологічні психічні розлади, психічні наслідки яких можуть проявлятися з часом, виникають в результаті невідповідності між зовнішніми загрозливими фактами та внутрішніми індивідуальними ресурсами їх подолання». [2, с.113].

З огляду на це професійно-психологічний відбір на базі навчальних центрів Збройних Сил України має всебічно сприяти виявленню патологічних станів та акцентуацій, які мають тенденцію до переходу в патологічний стан, вивченню особистісних характеристик кандидата та аналіз соціально-психологічних детермінантів впливу на військовослужбовця. Як результат, у навчальних центрах Збройних Сил України реорганізовано штатно-організаційні структури, де були введені відділення професійно-психологічного відбору кандидатів, до складу яких входять офіцери-психологи.

Таким чином, у процесі комплексного професійно-психологічного відбору ми можемо оцінити пізнавальні психічні процеси: пам'ять, сприймання, мислення, увагу тощо; швидкість і координацію рухів або психомоторну сферу кандидата; емоційно-вольові якості та рівень нервово-психічної стійкості; оцінити загальний розвиток кандидата та рівень його підготовки; виявити осіб з ознаками нервово-психологічної нестійкості та девіантними формами поведінки.

Список посилань:

1. Барко В.І., Остапович В.П., Барко В.В. Досвід психологічного забезпечення діяльності поліції (за матеріалами зарубіжних інформаційних джерел). Право і безпека. 2016. №2. С.113-120. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pib_2016_2_23. (Дата звернення 10.11.2023).
2. Берегова О.В. Діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу у жителів країни, що перебуває у стані військового конфлікту. Науковий журнал «Габітус». 2022. Випуск 42. С.113-118.
3. Бочаров М., Дикун В., Чайковський І., Риженко Т., Соловійов В. Аналіз підходів до оцінювання психофізіологічного стану воїнів Сил оборони України за допомогою мініатюрних кардіографічних засобів. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Університету оборони України імені Івана Черняховського. 2022. № 3 (76). С.76-85.
4. Стасюк В.В. Аналіз підходів до оцінювання та прогнозування психологічної готовності особового складу військ (сил): структура чинників. Вісник національного університету оборони України. 2020. № 1 (54). С. 160-166.
5. Довідковий матеріал офіцерам структур з морально-психологічного забезпечення (військовослужбовцям) з довідковим матеріалом проведення

занять з спеціальної підготовки (фахової підготовки). Спеціальна підготовка (фахова підготовка). ДМ до СТІ 101А.26В. Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/05/довідковий-матеріал-до-СТІ-101А26В-остаточно-04.12.19.pdf>. (Дата звернення: 10.11.2023).

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
Александров Ю.В. Особливості емоційного вигоряння у працівників правоохоронних органів	4
Байда М.С. Зміст чинників професійної діяльності, що впливають на схильність до зловживання алкоголем серед військовослужбовців Національної гвардії України	7
Брюхно О.Г. Окремі підходи для забезпечення розвитку лідерських якостей у військовослужбовців	11
Дорофєєв А.С. Актуальні питання удосконалення підготовки військовослужбовців	16
Каліновська В.В., Луцак О.О. Психологічна готовність як вирішальний фактор надання домедичної допомоги в секторі обстрілу	22
Колесніченко О.С., Мацегора Я.В. Зміст та структура військових цінностей у військовослужбовців, які мають ознаки порушення моральної нормативності та ознаки посттравматичних стресових реакцій	25
Круть П.П., Бабак С.А. Інформаційно-психологічна безпека особового складу сектору безпеки і оборони України в умовах маніпулювання контентом масових комунікацій	32
Кузін І.В., Калашченко С.І. Важливість психологічної адаптації до екстремальних умов праці фахівців груп швидкого реагування	35
Ляска О.П. Особистісна психологічна безпека як показник і критерій психологічно безпечного командного середовища	38
Пономаренко Я.С. Духовне лідерство в професійній діяльності поліції	43
Стаднік А. В., Ващенко І. В. Психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх офіцерів з морально-психологічного забезпечення на кафедрі військової підготовки	48
Федоренко О.І. Загальні особливості надання першої та екстреної психологічної допомоги	51
Христенко В.Є. Особливості спілкування з місцевими мешканцями на деокупованих територіях: досвід психологів Харківщини	54
Щирба Т. Г., Проблема професійно-психологічного відбору в контексті девіантної поведінки військовослужбовців.	58

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Актуальні аспекти психологічного
забезпечення професійної діяльності сил
безпеки та оборони України**

**Матеріали всеукраїнської науково-практичної
конференції**

Друкується в авторській редакції

*Відповідальний за випуск: Байда М.С.
Комп'ютерна верстка: Брюхно О.Г*

Формат паперу 60x84/16. Ум. друк. арк. 10,2. Тираж __ прим. Зам. № 57.

Видавець і виготовлювач Національна академія НГУ.
м-н Захисників України, 3, м. Харків, 61001.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2799 від 22.03.2007 р.

